

Vibealarm!

Opdatering 2014 af Vibeforår i landbrugslandet.

Indhold:

Overblik 2

Min Vibeundersøgelse 2

Min undersøgelses begrænsninger 3

Vibeforåret 2014 4

De 9 markblokke og Viberne 6

Vibealarm (I) 11

Vibealarm (II) 14

Luftledninger er en trussel 16

Kombinationen af lærkepletter og Vibelavninger 16

Svendborgaftalen, kan den bredes ud? 16

Fatale forandringer 17

Dræningen 17

Attentat på Vibehabitat 19

Sprøjtningen 20

Gødskningen 22

Markdriften 23

Fra små til store marker 24

Fra vårafgrøder til vinterafgrøder 24

Græs er mange ting 25

Afgræsningens anatomi 27

Kolort – et fremragende levested 29

En tikkende bombe? 29

”Forgubning” af Vibebestanden? 30

Prædatorprofilen, påvirkningen fra rovdyr 31

Viben som vildt 35

Vil vi Viben? Fra viden til handling 35

18 anbefalinger til Vibevelværd 36

19-20 nødvendige naturpolitiske tiltag 37

De andre fugle 38

Konklusion 43

Tak 44

Kilder og referencer 44

Appendix 2014 (separat fil)

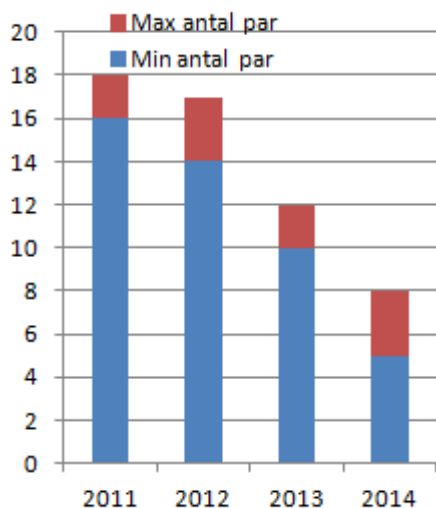

Foto: Erik Thomsen

Vibealarm! Sammenfatning.

Dette er min 4. afrapportering om Vibens forhold i landbrugslandet. I år under den dramatiske titel Vibealarm! Tilbagegangen for vores elskede forårsbebuder dokumenteres, ligesom jeg forsøger at klarlægge årsagerne til Vibens nødlidende situation, heraf flere hidtil upågtede. Jeg beskriver min ”Svendborgaftale”, som jeg desværre ikke kunne realisere alene, men som har potentiale til at kunne bredes ud. Desuden kommer jeg med 18 anbefalinger til Vibevenlig drift målrettet både politikere og landmænd. Jeg serverer 20 naturpolitiske forslag på et sølvfad til DOF og andre grønne organisationer, der kan bringe Vibens trængte situation frem i lyset og forbedre forholdene for denne folkekære naturkanon- og flagskibsart.

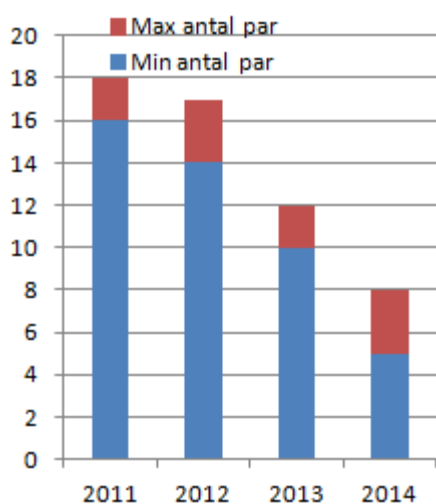
Mine grundige undersøgelser har åbnet mine øjne for det jeg har set: Viben og de andre landbrugsfugle har akut brug for hjælp i form af handling. Udviklingen i landbruget og sameksistensen med dyrelivet og naturgrundlaget er kørt af sporet. Naturen har leveret til landbrugets produktionsstigninger, nu må landmændene levere ved fx at overgive svært dyrkelig jord til naturformål. Jeg ser den daglige naturfattiggørelse derude og gør jer opmærksom på den, for sådan er skrivebordsudsigten ikke i storbyen, men paradoksal nok, så ligger løsningen måske netop i København. Klokkeren er fem minutter i tolv. **Man må ikke opgive at være ambitiøs i forhold til at bevare og styrke både indekstal og biodiversitet på de 62 % af vort land, der er opdyrket. Lige nu er begge dele i frit fald.**

Vibealarm! opdatering 2014 af Vibeforår i landbrugslandet.

Overblik

For fjerde år i træk har jeg undersøgt markforholdene og optalt Viberne i et ca. 1500 ha stort landbrugsområde vest for Svendborg.

I forhold til 2013, kan to på hinanden følgende år næppe være mere forskellige. I 2013 blev en forholdsvis mild vinter afløst af et langvarigt kuldefrembrud i marts, som drev Viberne væk i næsten en måned og derved forsinkede hele ynglesæsonen og væksten af markernes afgrøder. I 2014 fortsatte den korte og milde vinter gradvist over i et mildt forår og ynglesæsonen gav allerede de første kuld i slutningen af marts. Vinterafgrøderne havde imidlertid også nydt godt af den milde vinter, allerede ved ynglesæsonens start stod markerne grønne og i god vækst.

I de fire år, jeg nu har fulgt Vibernes forekomst ude på markerne, er billedet ændret fuldstændigt. Hvor der de første to år var ynglende Viber på de marker, jeg betegnede som Markblok 1-6, så står alle disse seks marker nu i 2014 vibetomme. Sidste år måtte en 7. markblok tilføjes. Denne huser nu i 2014 de fleste par, mens to nye marker, fremdeles benævnt Markblok 8 og 9, for første gang gav plads for ynglende Viber, ganske vist i beskedent tal. Markblok 8 ligger faktisk delvis udenfor mit undersøgelsesområde, men er medregnet, da Viberne sandsynligvis stammede fra den nærliggende Markblok 6. Jeg vil i et senere kapitel redegøre for de sandsynlige bevægelser, men det laver ikke om på, at 2014 blev et ringe år for de ynglende Viber. **Bestanden er faldet til godt en tredjedel over de fire år.**

Figur 1. Antal af Vibepar i mit undersøgelsesområde (se figur 2 næste side) vest for Svendborg 2011-2013. For året 2014 gælder det, at rød markering står for de 3 par, der flyttede til Markblok 8, og altså **udenfor** det oprindelige område. De 3 par er medtaget her, da de formentlig kom fra den nærliggende Markblok 6. Se figur 4 for uddybning.

Nedenfor præsenteres årets resultater for de 9 markblokke, som i mangel af Viber i de oprindelige 6 marker, nu lægger større vægt på forholdene i de 2-3 nye markblokke, men også til sidst beskriver forekomsten af alle de øvrige fugle med tilknytning til landbrugslandet, ligesom der inddrages resultater fra et par andre fynske Vibeområder. **Summa summarum: de ynglende Viber har det skidt i landbrugslandet.** Jeg oplister en række forhold, eller lægger brikkerne til det puslespil, der forklarer Vibens dramatiske tilbagegang. Såfremt, der ikke sker reelle ændringer i positiv retning, vil Viben være væk fra de dyrkede marker i løbet af få år.

Jeg kommer som sædvanligt også ind på de handlemuligheder, der tegner sig, når man går fra viden til handling. Selv med Naturfond og Naturplan som væsentlige og nye initiativer for 2014, så skal handling snarest afløse de mange velmenende ord. **Der er mere grund til bekymring for Vibens fremtid her i landet end nogensinde.**

Min Vibeundersøgelse

Som i de foregående år, tager min undersøgelse sit udgangspunkt i landbrugslandet vest for Svendborg, et ca. 1500 ha stort område, der fik sin udstrækning og grænser allerede i 2011, defineret ud fra forekomsten af Vibepar i indledningsåret.

Dengang var der ynglende Viber på seks marker og disse blev benævnt Markblok 1-6. De omgivende markarealer var Vibetomme. Udover opgørelsen af Vibernes ynglebestand, noterede jeg hele foråret igennem forholdene i forbindelse med

Figur 2. Undersøgelsesområdet vest for Svendborg. På figur 3 er markblokkene indtegnet. © Geofyn.

markdriften, herunder afgrødefordeling, landbrugsdrift og afgrødehøjde, alt sammen oplysninger af relevans for Vibernes tilhørsforhold og fordeling derude i det dyrkede åbne land.

Disse oplysninger blev udbygget i 2012 og fra begyndelsesårets 15 besøg henover yngletiden intensiveredes indsatsen til 53 besøg gennem foråret og forsommeren. Dokumentationen af undersøgelsesfeltets afgrøder

blev forøget, så jeg lavede afgrødekort over hele rektanlet, dvs. også for de Vibetomme marker, for måske at komme nærmere en forklaring på Vibernes foretrukne marker.

Tabel 1 Antallet af besøg 2011-14 i månederne marts til og med juni.

År	Besøg
2011	15
2012	53
2013	113
2014	112

Med sidste års forøgede indsats på 113 besøg fra marts til og med juni søgte jeg at komme nærmere til at lægge brikkerne til puslespillet over Vibens tilbagegang ude i landbrugslandet. Den forøgede indsats til trods, afslørede nemlig vigende bestandstal. Nu blev området undersøgt for afgrødedækning både før Vibernes ankomst i februar/marts og i juni, hvor ungerne skulle færdes i terrænet og hvor afgrødernes højde har relevans for mobilitet og fødesøgning.

Viberne er normalt stedtrofaste. I Danmark vender 54 % af ringmærkede unger tilbage for at yngle mindre end 10 km fra udklækningsstedet. Bak & Ettrup 1982. Mine undersøgelser fra de fire år kan ikke dokumentere dette. I 2014 yngede Viben som nævnt ikke i de to første års benyttede markblokke (M 1-6) og kun i en enkelt markblok (M 7) fra 2013, mens de resterende par fandtes på "nye" marker, benævnt M 8 og M 9.

Min undersøgelses begrænsninger og forbehold

Når foråret forløber så mildt, som det var tilfældet i 2014, står det klart, at afgrødens vækst og højde begrænser indkigget til Viberne efterhånden som yngletiden skrider frem. Begrænsningen stiger selvfølgelig med højden, og i det bakkede sydfynske landskab forstærkes dette forhold. Viberne ruger på jorden og bortset fra fjendefordrivelse og territorialflugt, så foregår fødesøgning, rast, fjerpleje, pardannelse og

parring på jorden, hvilket i vintersæden, i græsmarker og i lavningerne vanskeliggør sikre opgørelser af tilstedeværelsen og senere ungeopfostring. Kuldene forsvinder simpelthen fra visuel kontakt. Dette forhold er selvfølgelig også bestemt af, at færdsel ikke kan finde sted i selve markerne. Det er sjældent, at en mark kan overskues fra blot et enkelt punkt. Tidligere har jeg endog benyttet en transportabel trappestige eller besteget træer for at komme til vejrs og optimere indkigget. Jeg har derfor i hver markblok måttet finde frem til de bedste observationspunkter og gennem de mange besøg minimeret usikkerheden. Her kan jeg så genfinde fuglene fra dag til dag og lave optegnelser over de rugende fugles placering i forhold til landskabselementer m.m. I 2014 har jeg benyttet afstandsmålere for at stedfæste rederne inde i marken. Mens Viberne som antydnet er gået voldsomt tilbage i antal ynglepar, og der således i år har "været længere imellem snapsene", har jeg i år udover de sædvanlige iagttagelser af drifts- og afgrødeforhold, netop gjort væsentlig mere ud af at registrere og optælle **de øvrige fugle, der er tilknyttet landbrugslandet**. Jeg står således med et statistisk talmateriale, som for de 9 markblokke viser antal og fordeling af de arter, der forekommer i agerlandet, defineret som "**marker, levende hegn, mergelgrave, gårde og anden spredt bebyggelse på landet med haver, desuden græsarealer, herunder græsningsfolde og arealer med brak.**" Kort sagt landbrugslandet, som det ser ud på Sydlyn. Mine aktiviteter er nedenfor skitseret i oversigtsform.

Tabel 2. Aktiviteterne ude i felten

Måned	Aktivitet	Viber	Landbrugsdrift
Januar	Næsten daglig cykeltur med kikkert rundt i hele området	Evt. forårsankomst i hele området eftersøges. Noteres	Drift noteres. Ca. hver måned måles afgrødehøjde, foto
Februar			
Marts	Daglig cykeltur med kikkert og teleskop. Stop ved ca. 25 obspunkter. Viber og andre arter noteres i notesbog.	Viberne optælles dagligt i markblokkene. Der noteres adfærd. Rugende fugle placeres og ungekuld registreres	Der måles afgrødehøjde en gang om ugen. Drift i markblokkene noteres og fotodokumenteres.
April			
Maj			
Juni			
Juli			
August	Næsten daglig cykeltur med kikkert og notesblok med stop ved de enkelte markblokke. Også øvrige iagttagelser ude omkring i hele undersøgelsesområdet	Der følges op på evt. ungekuld hvis de er til stede. Træk, fødesøgnings- og rastforhold noteres. Der eftersøges og optælles på alle fourageringspladser i undersøgelsesområdet.	Høsten følges og al aktivitet på marken noteres ind i skema. Fotodokumentation. Jordbehandling og såning af næste års afgrøder noteres. Evt. afgrødehøjde måles.
September			
Oktober			
November			
December			

Vibeforåret 2014

Som antydnet, så adskilte foråret i 2014 sig væsensforskelligt fra 2013. Hjemkomsten fra vinterkvarteret forløb begge år til normal tid, se tabel 3. Det betød for 2014, at territoriebesiddelse og dermed pardannelsen kort efter kunne gå i gang. Sidste år blev Viberne derimod ramt af næsten en måneds kuldefrembrud, der bevirkede, at fuglene efterhånden måtte forlade landet og først igen kom på plads fra begyndelsen af april, så territorie- og pardannelse blev udsat næsten en måned. Se figur 3 på side 5. Middeltemperaturen for marts afspejler dette forhold: Sidste års $-0,8^{\circ}\text{C}$ overfor dette års $5,8^{\circ}\text{C}$. Altså en forskel på $6,6^{\circ}$. Normaltemperaturen ligger lige midt imellem.

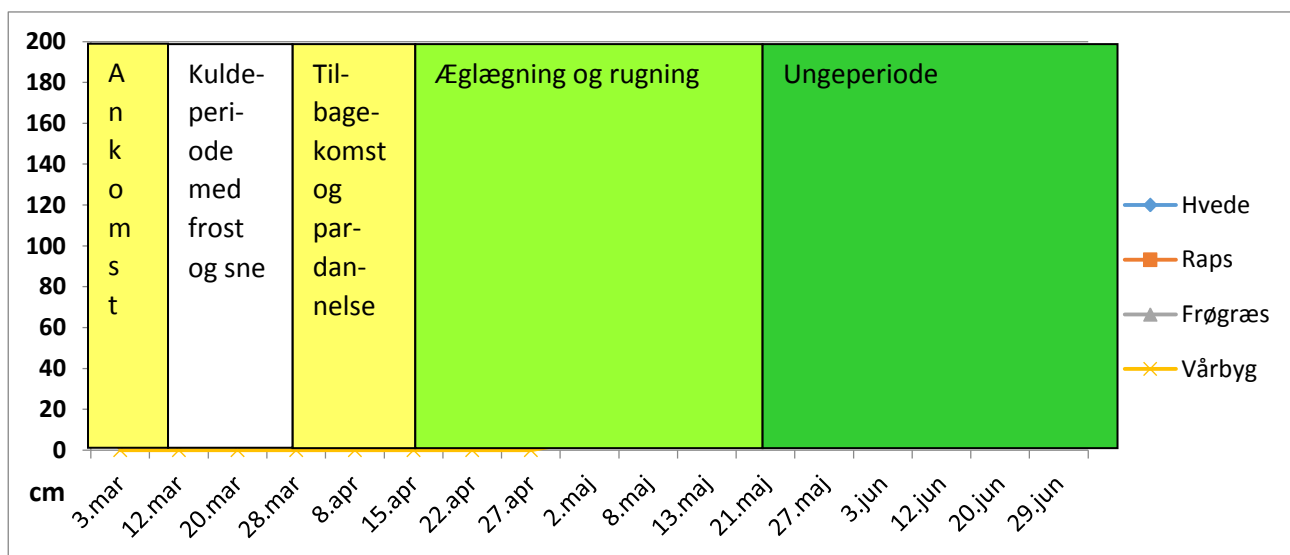
Tabel 3: Ankomstdatoer og antal i de 7 markblokke 2012-2014

År	Markblok	M1	M 2	M3	M4	M5	M6	M7
2012	Dato	7/3	2/3	11/3	2/3	4/3	10/3	7/3
	Antal	1	1	4	4	8	1	1
2013	Dato	6/4	5/3	5/3	6/3	5/3	4/3	9/3
	Antal	1	1	9	5	18	12	2
2014	Dato	9/3	13/3	7/3	9/3	15/2	10/2	9/3
	Antal	1	1	1	2	3	1	4

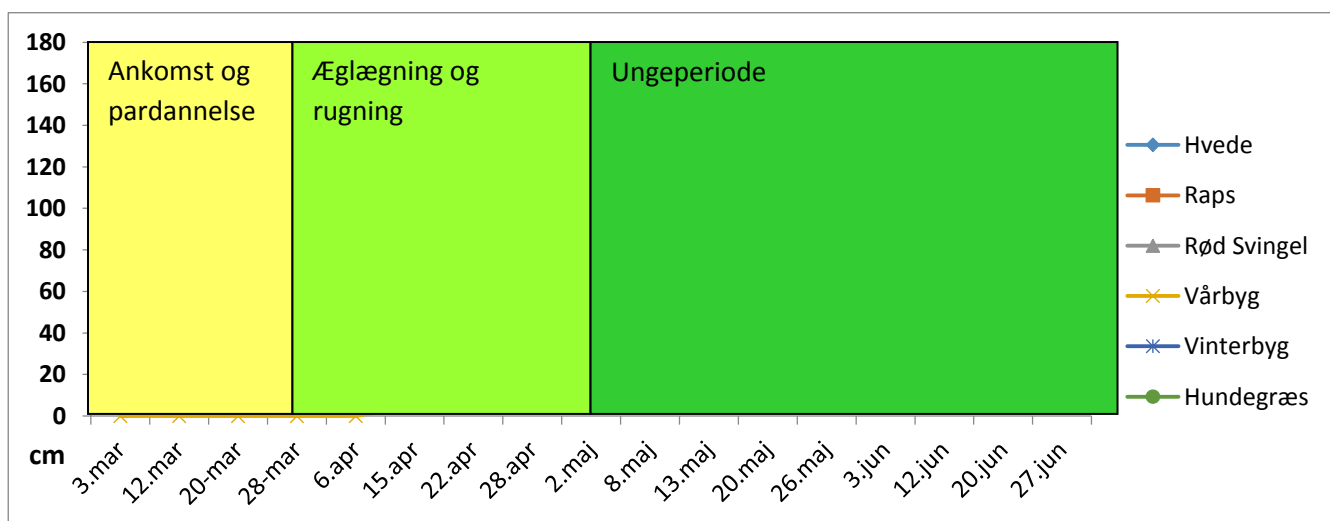
Den milde vinter bevirkede også, at vinterhveden allerede stod frisk ved Vibernes ankomst i marts, og ved æglægningens begyndelse i slutningen af måneden, var væksten i gang. Under udrugningen af æggene stod kornet til sidst i en højde på 55 cm. Det hindrer selvfølgelig fuglenes udsyn og senere ungerens bevægelighed. Derfor var det ikke mærkeligt, at et enkelt par efter mislykket yngleforsøg rykkede ind i en nu nytilsået og nærliggende mark med vårbyg. I et andet hjørne af min undersøgelsesområde, afstod Viberne fra at påbegynde et yngleforløb i den sædvanlige vinterhvedemark, men slog sig i stedet ned på en vinterpløjet mark ca. 600 m derfra og 3 par anlagde rede der. Der sker så det, der er typisk når valget falder på vårafgrøder til redeplacering: 2-3 forgæves forsøg fordi markarbejdet ødelægger rederne. Så sidste års overraskende udvikling, hvor samtlige Viber yngede i kuldeforsinkede vinterafgrøder, afløstes i år af mere "normale" tilstande, hvor ca. halvdelen af rederne blev lagt på marker med vårbyg. Disse forhold beskriver jeg senere mere detaljeret under overskriften "De 9 markblokke og Viberne."

Så selvom foråret kom tidligt i 2014, sås den sidste unge først flyvefærdig den 20. juli. I øvrigt det seneste tidspunkt i de 4 år, jeg systematisk har fulgt Viberne vest for Svendborg.

2013

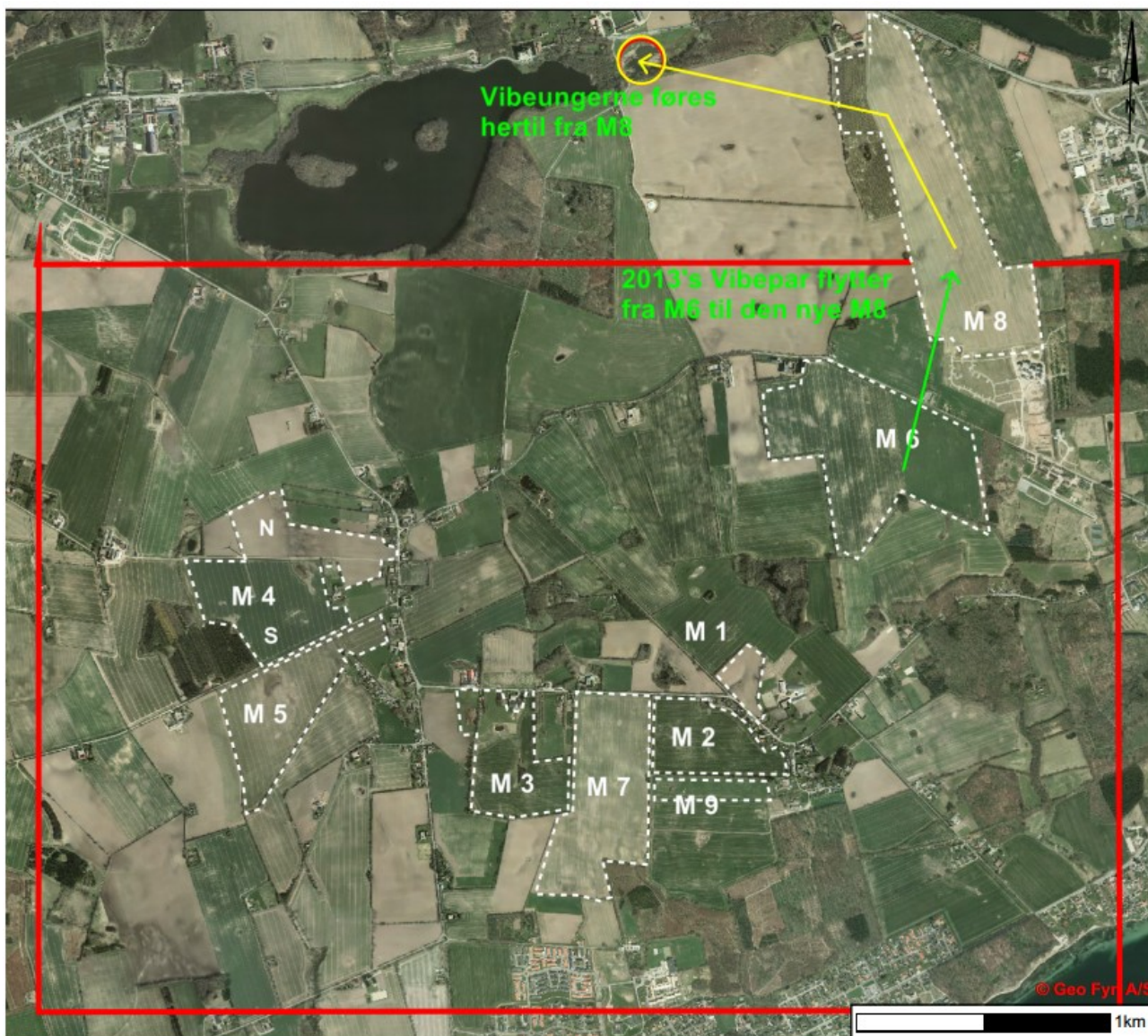
2014

Figur 3: Sammenligning af Vibernes forårscyklus og afgrødehøjde i cm de to seneste, men meget forskellige år.

De 9 markblokke og Viberne

Jeg vil her kort gennemgå de 9 markblokke, deres afgrøder og deres betydning for Viberne gennem de 4 år, jeg har fulgt med. Vægten er naturligvis lagt på 2014.

Figur 4. Kort over hele undersøgelsesfeltet med de 9 markblokke. M1- M6 stod i 2014 Vibetomme, og fremdeles husede kun M 7 - M 9 Vibepar. © Geofyn. 2013

M 1	Afgrøde	Vibepar
2011	Frøgræs	0-2
2012	Frøgræs	0-1
2013	Vårbyg m. udlæg	0
2014	Frøgræs, Hundegræs	0

Markblok 1 er beliggende i Skovsbo. Denne mark rummer § 3 natur, men efter drænsforsøg i 2011 har arealerne mistet deres betydning som opfostringsbiotop, idet tilgroning med pil og høje urter har afløst de åbne bredder langs vandet, der fordamper i løbet af ynglesæsonen. I 2014 er kun iagttaget en overflyvende Vibe en enkelt gang.

M 2	Afgrøde	Vibepar
2011	Vinterhvede	3
2012	Vårbyg m. udlæg	2-3
2013	Frøgræs, Rød Svingel	0
2014	Frøgræs, Rød Svingel	0

Markblok 2 Drænsoprensninger foretaget i 2012 har effektivt udtørret de fugtige lavninger, der ellers tjente som ungeopfostring. Marken husede tidligere op til 3 par Viber, men markarbejde den 4. april 2012 pløjede 3 reder ned. Kun de to par valgte at lægge om på den nysåede mark. Siden har der ikke været ynglende Viber her.

M 3	Afgrøde	Vibepar
2011	Vårbyg	3
2012	Vårbyg m. udlæg	2-3
2013	Frøgræs	0
2014	Frøgræs, Rød Svingel	0

Markblok 3 har med de forskelligartede forhold tjent Viberne enten med redepladser eller som fourageringsbiotop for unger. Et enkelt par har måske opfostret unger i 2014, men mine iagttagelser er for spredte til, at der er noget sikkert bevis.

Ungerne er i givet fald indvandret fra den nærliggende Markblok 7 (se denne), hvor der i en mark med vinterhvede sås 4 rugende

hunner. M 3 har kortgræsset fårefold og kreaturafræsset eng, desuden har de bare omgivelser til en nygravet sø fra 2012 jævnlige huset fouragerende voksne Viber gennem sæsonen. De alsidige forhold har dog tiltrukket en lang række andre af bondelandets fugle, der er set 69 fuglearter i løbet af foråret.

M 4	Afgrøde	Vibepar
2011	Vinterhvede	3
2012	Vinterbyg	3
2013	S Raps, N Vårbyg	0/Juv.
2014	S Vhvede, N Vbyg	0

Markblok 4 Denne markblok består af to marker, som ofte har haft forskellig afgrøde, dels mod sydvest (S), dels mod nord og øst (N). En markvej deler. Her er både højdedrag med tørkepletter og lavninger, der er vanskelige at dyrke. Det betyder, at både kuldudrugning og efterfølgende ungeopfostring ses. Samtidig støder hestefolde med lavt græs op til mod nord. De lave arealer i begge markpartier har

gentagne gange været udsat for drænsbestræbelser, senest i eftersommeren 2014. I dette år sås kun Viber sporadisk, idet den mod syd tilgrænsende Markblok 5 ikke husede de sædvanlige par.

M 5	Afgrøde	Vibepar
2011	Vinter/Vårbyg	3/1
2012	VinterHvede	4
2013	VinterHvede	6-7
2014	VinterHvede	0

Markblok 5 kaldte jeg sidste år for Vibemarken par excellence. Med **6-7 Vibepar i 2013**, der lagde æg i hvedemarken (væksten sat tilbage af kuldefrembruddet i marts) og som førte ungerne til lavningen (15 unger set på en gang) var denne mark af største vigtighed for Viberne. Marken husede **i 2014 ingen par**, hvilket kan skyldes den megen forstyrrelse i pardannelsestiden. Her foregik

hegnsklipning og flishugning over en lang tidsperiode med massiv forstyrrelse til følge. Hele foråret sås kun Viber sporadisk. Sidste års drænarbejde gjorde formentlig også sit til, at lavningen blev stadig mere tilgroet, så Viberne holdt sig væk. I sensommeren 2014 er drænsarbejdet intensiveret yderligere, og lokaliteten er formentlig tabt for Viberne i fremtiden, se "Attentat på Vibehabitat" side 19.

Markblok 6 er så stor en mark, at den ofte har været delt af flere afgrøder. I 2014 har der kun været set

M 6	Afgrøde	Vibepar
2011	Vårbyg og Vinterhvede	/3
2012	Frøgræs/Vårbyg m. udlæg	1/2
2013	Raps/Frøgræs (Rajgræs)	2/1
2014	Vinterhvede	0

Viber i beskedent omfang, og de har for første år ikke ynglet. Med den milde vinter, havde vinterhveden det vækstmæssige forspring, der gjorde at fuglene formodentlig flyttede de ca. 600 m lige netop udenfor mit undersøgelsesfelt over til Markblok 8, hvor forholdene i det tidlige forår så gode ud (se beskrivelsen side 9).

M 7	Afgrøde	Vibepar
2011	?	0
2012	Hvede	0
2013	Vinterhvede	1-2
2014	Vinterbyg	4

Markblok 7 er eneste mark, hvor Viberne yngede både i 2013 og 2014. Marken er i sig selv ikke bemærkelsesværdig med henholdsvis vinterhvede og vinterbyg. Midt i marken ruger Viberne på et tørt højdepunkt, herfra skråner terrænet både mod nord og syd. 3 hunner lå på æg, muligvis 4, men et af parrene mistede æggene, der var placeret i et sprøjtespor og flyttede senere til den nærliggende Markblok 9, hvor forårsplojningen og den efterfølgende vårbyg kunne byde på fremkommelige forhold. Jeg mistede kontakten til de tilbageblevne par i Markblok 7 da vinterbyggenes højde nåede 50 cm allerede ved udgangen af april. Måske har et af parrene fået unger, der blev ført mod vest til Markblok 3. Her sås urolige voksne fugle enkelte gange jage krage- og rovfugle væk i maj/juni.

Markblok 7. Billedet er taget den 15. april 2014 fra syd

Figur 5. En helt almindelig vinterbygmark, blot med den forskel, at her ruger 4 par Viber. Afgrødehøjden er 30 cm.

Figur 6. Sådan ser vinterbyggen ud tæt på. Det er ca. 10 dage førend ungerne skal bane sig vej væk fra reden.

Markblok 8 er egentlig beliggende udenfor mit normale undersøgelsesområde, men da de 3 Vibepar (som fortalt under overskriften Vibeforåret 2014) sikkert er flyttet fra Markblok 6 til de åbne markomgivelser tæt ved den nye Tankefuldudstyknings og da alle de 6 oprindelige markblokke stod Vibetomme, valgte jeg

M 8	Afgrøde	Vibepar
2011	?	-
2012	Hvede	-
2013	Vinterhvede	-
2014	Vårbyg m. udlæg	3

derfor at medinddrage M8. Jeg opdagede territoriehævdende Viber over pløjemarken i det tidlige forår i et antal, der svarer til 3 par. Marken er imidlertid svær at overskue, den er lang og med ujævnt terræn. At dømme ud fra adfærd og kønssammensætning, har de tre par formentlig allerede haft æg, da pløjemarken blev tilsået den 30.

marts. Viberne kunne altså begynde forfra. Det gjorde de så, for Viben er jo i stand til at lægge om som en reaktion på omskiftelige forhold. Her må man huske på, at det tager ca. 12 dage førend et nyt kuld er lagt efter en pause på en uge og 5 dage til æglægning af de 4 æg. Det skete altså i den nysåede mark med vårbyg ca. fra den 12. april. Her var der imidlertid med en spatiering mellem sårillerne til byggen på 30 cm god plads til at færdes og anlægge rede da kornet først spirede nogle dage senere. Hver anden række var sået med udlæg, som med en meget spinklere i vækst først for alvor tager fat efter høst af kornet 4 måneder senere. Fra tagterrassen af de nye beboelsesejendomme, kunne jeg den 25. april finde 3 rugende hunner i den nyspirede vårbyg.

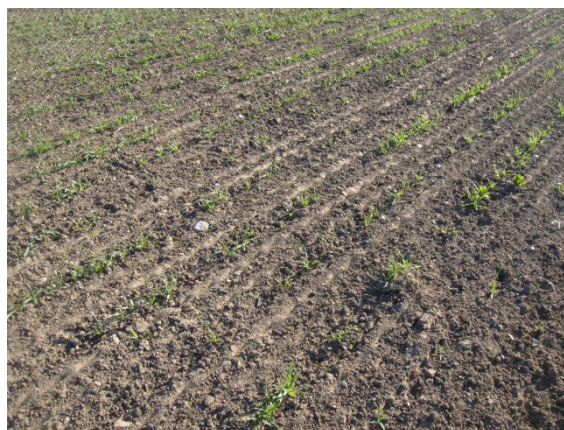
Markblok 8. Hertil er Tankefuldudstykningsen nået, og fra taget i 4. etages højde er billedet taget mod nord den 25. april 2014. Dagen efter blev marken tromlet og de 3 Vibereder ødelagt for anden gang.

Figur 7. Vårbyg med udlæg. Her har 3 par Viber deres rede. Bemærk elledningernes forløb på tværs af marken.

Stor var min fortvivlelse derfor, da jeg dagen efter så, at nu var marken blevet tromlet og rederne derfor gået tabt for anden gang. Var tromlingen af marken foretaget umiddelbart efter såningen, var miseren ikke sket, men der gik altså 3 uger fra såning til tromling. Så parrene måtte i gang for tredje gang. En kraftpræstation af hunnen, der ved færdiggørelsen af det tredje kuld vil

Figur 8. Nærbillede af marken tre dage senere. Der er nu tromlet. Det ses, at der er god plads til Vibe(reder) i afgrøden.

have lagt sin egen vægt i æg 1½ gang. Samtidig vil tidspunktet imidlertid blive så fremskredet, at højden på kornet ved ungerne klækning vil være 50 cm. Rugetiden er 28 dage og klækningen kunne dermed finde sted i dagene omkring den 8. juni. Ungerne herfra fandt jeg yderligere ca. 1 km borte ved et vandhul øst for Hvidkilde Sø i stærkt tilgroede omgivelser. Her var græssende kreaturer (4 stk. på 3 ha), som med klovene fik skabt fugtige stier ned mod vandet.

Figur 9. Her lykkedes det at fostre området's eneste Vibeunger op. Der anes de 4 kreaturer til venstre. 17. juni 2014.

Fødegrundlaget var åbenbart tilstrækkeligt til opfostringen, for hele området's eneste unger sås her blive flyvefærdige. De sås sidste gang den 20. juli. Forinden havde forældrefuglene gennem længere tid tydeligvis været i fældning og med denne sene afslutning er yngletiden formentlig udstrakt til det yderste. Eksemplet fra mosen øst for Hvidkilde Sø med omgivende kreaturafgræsset eng, er dog **første gang, jeg konstaterer bekræftelsen på det kendte forhold, at kreaturafgræsede områder med kreaturenes trampestier ned til vandet kan efterlade gode fourageringsbetingelser for Vibeunger**. Trampestierne med små vandfyldte mosaikforhold og dyrenes kokasser, var nok til, at her sås årets eneste Vibekyllinger, som oven i købet blev flyvefærdige. Oftest var de dog skjulte i den høje vegetation, men den overvågende forældrefugl afslørede kontinuiteten i opholdet. De mange forsinkelser betyder en tidsmæssig forskydning derhen, hvor flere forhold arbejder imod en vellykket ynglesucces: Afgrødehøjden øges, "forsommertørken" sætter ind og frem for alt, de voksne fugle nærmer sig fjerfældningen. Det er lidt skæbnens ironi, at det senere på sommeren i Fyns Amts Avis blev afsløret, at Markblok 8 er i Svendborg Kommunes eje, opkøbt til Tankefuldudstykningsen og nu forpagtet ud til Hvidkilde Gods, den tidligere ejer. Kommunen har en sprøjtegiftfri politik på egne arealer, men "glemt" det i forpagtningsaftalen.

M 9	Afgrøde	Vibepar
2011	?	
2012	Hestefold	
2013	Hestefold	-
2014	Vårbyg	1

Markblok 9 blev efter forårsplojning af en hestefold og efterfølgende tilsåning med vårbyg tilgængelig for et par førstekuldsuheldige Viber fra M7. Parret blev således et solitært ynglende par, der fandt redested i en mark, der ikke tidligere har været benyttet. Efter at have daglig visuel kontakt til den rugende hun, voksede kornet efterhånden så meget, at jeg efter den 11. maj (hvor parring sås) kun så hannen sjældnere og sjældnere. Tegn på unger blev aldrig set og Viberne sås sidste gang den 17. maj.

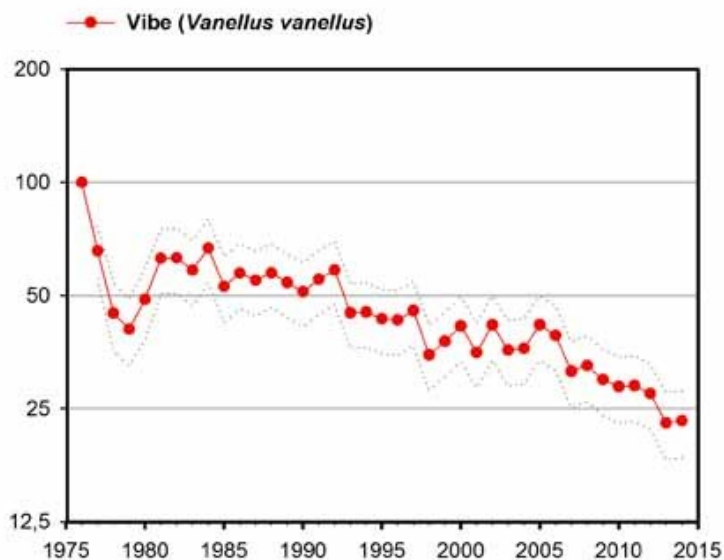
Markblok 9. Sidste år var her hestefold, og den smalle mark lå ved Vibernes ankomst hen som pløjemark. Senere blev den jordbehandlet og tilsået med vårbyg, som her den 28. april er 10 cm høj, men står tyndt.

Figur 10. Et par Viber slog sig ned i marken med nyspiret vårbyg. Billedet er fra 28. april, hvor både Vibe og Strandskade ruger i marken.

Vibealarm (I)

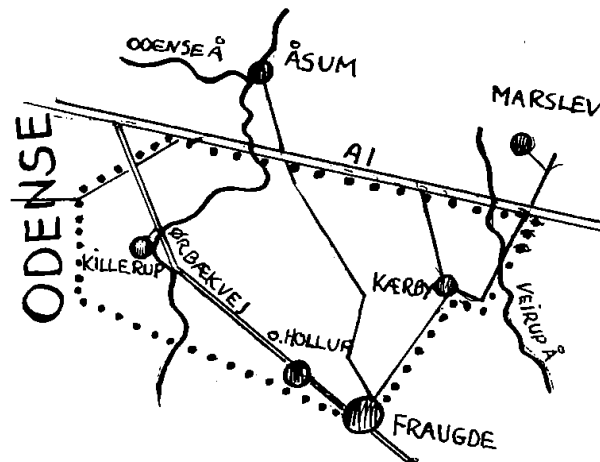
Med den stærkt faldende Vibebestand, jeg har konstateret over de sidste 4 år i mit undersøgelsesfelt i landbrugslandet, er der grund til at råbe Vibealarm! Mine tal skal ses som videreførelsen af den tendens,

Figur 11 viser bestandsudviklingen for Viben fra 1976-2014

der har pågået over de sidste knap 40 år, hvor Dansk Ornitologisk Forening årligt har udarbejdet bestandsindex for mange af vores ynglefugle. Se figuren for Viben til venstre. Her ses, at bestanden nu er på 23 % i forhold til kurvens begyndelse i 1976. Og at bestandsnedgangen er sket næsten uden ophør i hele perioden. Derfor kan mine optællinger i landbrugslandet vest for Svendborg i al beskedenhed dokumentere denne nedadgående tendens og måske endda indikere, at når den sociale Vibes bestand når under et vist niveau, så går det stærkt mod katastrofen og så er der belæg for at udstede Vibealarm.

Et eksempel mere fra landbrugslandet. Og som kan være med til at skubbe bestanden ud over afgrunden er urbaniseringen. Eksemplet hentes fra landbrugslandet sydøst for Odense. Under digitaliseringen af de fynske ornitologers medlemsblad Havrevimpfen, faldt jeg sammen med Hans Rytter over en artikel fra 1979: "Vibeundersøgelse" af Kjeld Nielsen. Han foretog i 1979, altså for 35 år siden en optælling af Viberne i et område sydøst for Odense. På kortet til højre ses afgrænsningen af undersøgelsesområdet, og der knyttes følgende kommentarer: "Det optalte område omfatter dog endnu stort set kun landbrugsområder. Dog med ret tæt bebyggelse i form af gårde, landsbyer og anden bebyggelse" der er dog lidt fugtige områder både mod vest og øst ved Vejrup Å. Videre: "De midterste områder skønnes at bestå af 60-70 % kornmarker og resten af roer, græs, skov og andet samt bebyggelse. Kornmarker udgør over halvdelen af hele området." Derefter gøres rede for undersøgelsens optællingsprincipper og yngleterritorier. I overensstemmelse med mine egne undersøgelser hedder det: "Viberne havde reden på udstrakte kornarealer (vintersæd eller nysået)". Og så kommer det helt tidstypisk: "Efter udklækningen (af dem, som ikke blev ødelagt af især såmaskine og tromle) flyttede parrene med ungerne til græs eller roemarker". Her ses Keld Niensens resultat i den skemaform, han selv anvendte:

Antal viber i alt	28
ynglepar m. succes	10
gns. antal unger pr par	1-2
unger på vingerne i alt	14

Resultatet får bl. a. følgende kommentarer med: "Alt i alt må jeg vurdere situationen således, idet jeg har kendt dette område i 10-15 år, at der er sket en ret alvorlig tilbagegang...Det står mig ret klart, at der for 15 år siden fandtes ynglende viber i dette område i betydeligt større antal end nu." Såvidt Kjeld Nielsen. Og hans konstatering af Vibens tilbagegang i et

landbrugsområde på et tidspunkt, hvor bestanden - set fra i dag - var 5 gange så stor.. Derfor er det interessant, at Hans Rytter indvilligede i at besøge samme steder i 2014. Her er uddrag af Hans Rytters afrapportering:

Jeg har besøgt området 5-6 gange i foråret - april til medio juni. Jeg har undersøgt området fra offentlig vej med kikkert og teleskop.

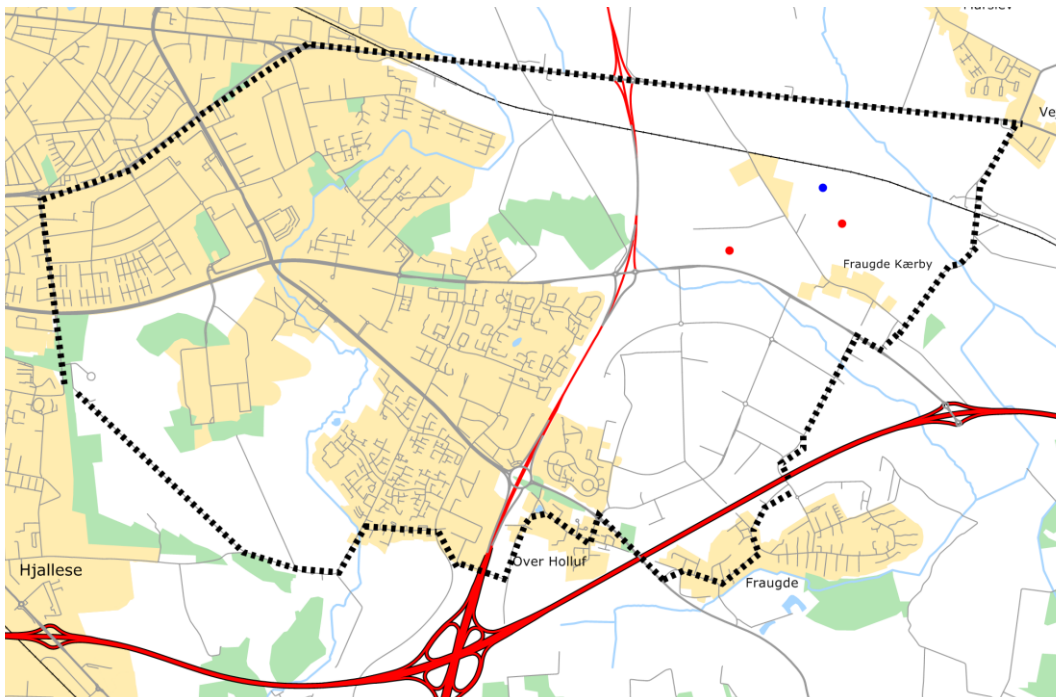
Store dele af området er nu indlemmet i Tietgenbyen, så der er ingen viber, og det var kun oppe i det NØ hjørne jeg fandt lidt fugle.

*Det gav sølle **1 sandsynligt og 2 mulige ynglepar**. Altså væsentligt mindre end de 28 viber der blev fundet i undersøgelsen i 1979, hvor der var 10 sikre ynglepar, der fik 14 unger på vingerne.*

Størstedelen af landbrugsarealet var tilsået med vintersæd, og der var stort set ingen græsmarker eller vårfgrøder.

Resultatet er nedslående: 1 sandsynligt og 2 mulige ynglepar!

Sammenholdes disse oplysninger med 1) Vibens bestandsudvikling generelt, hvor bestanden er faldet 77 % over 38 år, 2) med mine undersøgelser vest for Svendborg, hvor antallet af ynglepar er reduceret til 1/3 over blot 4 år, så er der grund til at udsende **Vibealarm for landbrugslandet!**

Figur 12. Siden Keld Niensens undersøgelse i 1979, har urbanisering og infrastruktur tromlet frem i området. Kortet over det samme område sydøst for Odense måtte derfor tilpasses motorveje og nye bebyggelser. Sandsynlig yngleforekomst er markeret med blå prik, mens mulig er rød. © Geofyn.

På denne smukke fugls vegne: **Vibealarm for landbruget!** Foto: Jørgen Dam

Vibealarm (II)

Tages et lille spring væk fra selve landbrugslandet, ud til kysten og strandengen. Som antydnet, så har 2014 ikke været noget godt år for Viberne. Det være sig hverken i landbrugslandet eller på (strand)engene, som ellers er Vibens kernebiotop. Det fremgår både ved selvsyn og af litteraturen Grell 1998 og Ettrup i Fuglene i Danmark (*De fleste danske viber yngler på afgræssede enge og strandenge, hvor der nogen steder kan tælles over 100 par pr.km²...Muligheden for tilvandring eksisterer endnu, fordi der på de gode enge produceres et overskud - om end ikke i alle år. På landbrugsjord er bestandstætheden 1-6 par pr. km²*) Det ser imidlertid ud som om Viben nu også på de kreaturafgræssede strandenge er løbet ind i vanskeligheder, som sammenholdt med de nødlidende bestande på markerne kan det berettigede til også her at slå **Vibealarm**.

Vadehavet og marskegnene har traditionelt været et af vores vigtigste knudepunkter for mange ynglende engfuglearter. Det var som nævnt herfra overskuddet af Vibeunger skulle fylde den ledige plads ud i landbrugslandet. Området, som blev optaget på UNESCOs liste over verdensnaturarv tidligere i år, er, som bekendt, allerede for længst udpeget som Natura 2000-område og Nationalpark og dermed underkastet den strengeste beskyttelse - på papiret. Dårlig forvaltning og forkert drift forringede det store område så kraftigt, at DCE (Nationalt Center for Miljø og Energi) følte sig foranlediget til i foråret 2013 via nyhedsbureauerne at udsende følgende triste pressemeddelelse: **Tilbagegang for fugle som viber og strandkader accelererer drastisk i Danmarks vigtigste naturområde Vadehavet.** 24. maj 2013 kl. 07:21. "Antallet af kendte ynglefugle som viber og strandkader i Danmarks vigtigste naturområde Vadehavet falder nu så dramatisk, at biologer og eksperter efterlyser akut politisk handling. Det sker på baggrund af nye alarmerende fugletællinger fra Nationalt Center for Miljø og Energi (DCE) ved Aarhus Universitet"

Tabel 4. Antallet af ynglepar af Viber i Vadehavet er gået fra 3603 par i 1996 til 1889 par i 2012.

Vibe	1996	2001	2006	2012
Langli	6	5	6	2
Fanø	291	215	208	160
Mandø	166	255	213	198
Rømø	310	312	296	215
Strandenge fastlandet	218	228	201	76
Tøndermarsken - Margrethe Kog og Ydre koge	405	429	621	489
Øvrige marskområder fastlandet	2147	1496	1331	713
Varde Ådal og Ribe Østerå	60	58	81	36
Vibe Vadehavet i alt	3603	2998	2957	1889

Nedgang også for de fynske Viber

Jeg har prøvet at samle oplysningerne fra den naturfredede Monnet på Tåsinge, som med 126 ha er den største strandeng på Fyn. Her er kendskabet til fuglebestandene nemlig også godt belyst, idet Poul Rasmussens omhyggelige optællinger giver en lang og pålidelig tidsserie. Med hans nedslående meddelelse efter **ynglesæsonen 2014: 0 par Viber**, rejses Vibealarmen.

Tabel 5. Antallet af ynglepar af Viber på Monnet er gået fra 64 par i 1992 til 0 par i 2014.

År	1980	89	90	91	92	94	95	96	98	99	2000	01	02	04	05	06	07	08	09	10	13	14
Vibepar	20	37	49	34	64	44	46	31	39	32	44	40	31	35	31	42	36	18	11	5	2	0

Der er sjældent kun én forklaring til en fuglebestands frem- eller tilbagegang. For Monnets vedkommende spiller forekomsten af ræv (og måske hermelin) helt sikkert ind, idet begge disse prædatorer forekommer og angives som medvirkende årsag. Jeg har tidligere introduceret "**The wetter the better**" og oversat det til "**Jo vådere, jo Vibere**"... Og med tørre forår og forsomre i de senere år, har disse ord vist deres berettigelse, samtidig har de tørre forhold givet let adgang på engene for de to naturlige fjender.

De senere års vigende kreaturafræsning skubber på en udvikling i retning af højere græs og buskopvækst, alt sammen forhold, der medvirker til at gøre Monnets fredede strandenge mere ubrugelige for de fugle, fredningen blev lavet for, heriblandt vadefuglene og dermed Viben. Lidt tal om afgræsningen understreger

Tabel 6: Afgræsningen på Monnet i udvalgte år

Afgræsning	Kreaturer	Heste	Får
1989	120	5	
1990	85	3	20
1991	81	7	35
1992	83	3	40
1993	134	35	8
1994	100	12	53
1995	51	11	33
1996	120	10	35
1998	42	25	
1999	110	10	4
2006	120 ikke på en gang		
2014	65	0	0

tendensen henimod færre dyr på engene:

1995: På grund af kvægsygdom har der i forhold til tidligere kun været et lille antal kreaturer på Monnet.

Afgræsningen har derfor også været noget i underkanten af det optimale.

1998. Betydeligt i underkanten af det optimale.

1999: Knap så intensiv som ønsket. Det er Poul Rasmussens bemærkninger i databasen, jeg citerer. I

2014 er tallet næsten er halveret i forhold til 1999. Nu græsser hverken heste eller får mere. Måske spiller profylaktisk depotmedicinering af dyrene mod ind-

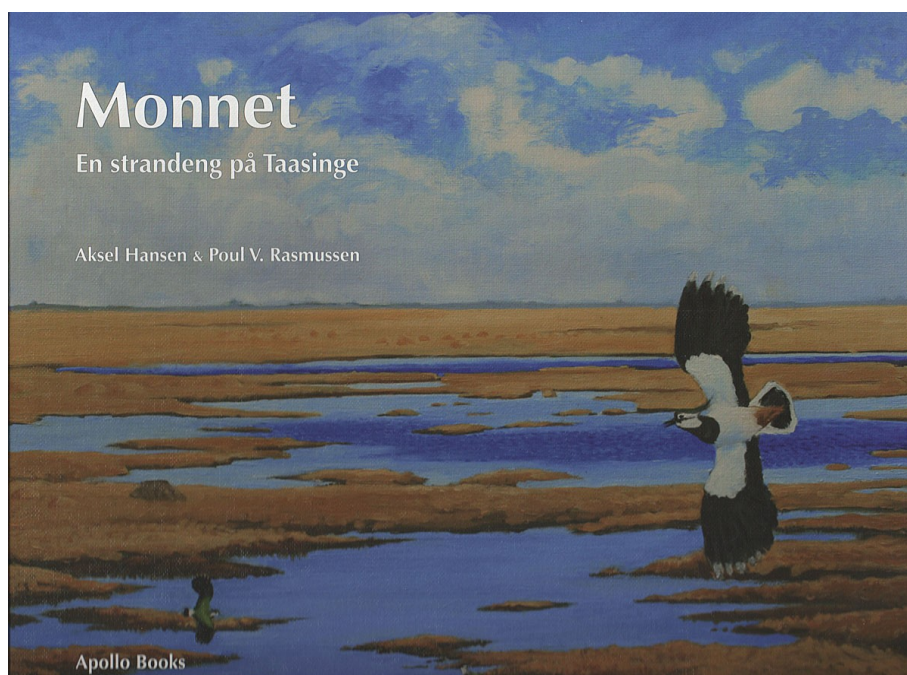
voldsorm en rolle, da kokasserne måske blottes for byttedyr? Det forhold beskriver jeg i et afsnit side 29.

Poul Rasmussen lavede i 2011 nedenstående dejlige bog om Monnet sammen med (nu afdøde) Aksel Hansen. Ved gennemgangen af fuglene, hedder det på side 74 om Viben: "Vi kender alle viben og glædes,

når vi en lun forårsaften hører dens karakteristiske stemme; kvivivoi-vio-vio-kvivivoi, og oplever dens luftakrobatiske parringsflugt. Det er dansk natur, når den er bedst. Toppen af kransekagen er nogle uger efter at opleve de små dunede og meget selvstændige unger prikle rundt i græsset efter føde kun få timer gamle.

For en biotop som Monnet er Viben karakterfugl, og den yngler her årligt med 30-50 par."

Ak ja, hvor forandret! Det er ikke længere tilfældet, her blot få år senere. Nu er Viben væk, undtagen fra forsiden af bogen. Der er grund til at udsende **Vibealarm også for strandengene.**

Hansen, A. & P. V. Rasmussen:

Monnet. En strandeng på Taasinge. 2011. 23 x 29 cm. 165 sider. Gennemillustreret i farver med fotos og akvareller. Indbundet. Tværformat. ISBN 978-87-92832-00-9. Pris inkl. moms kr. 148.00. Bogen kan stadig købes i boghandelen.

Luftledninger er en trussel

Luftledningerne kan under parringsflugten udgøre en kollisionstrussel for Vibehannerne.

I Markblok 8 så jeg for første gang, at **højspændingsledninger udgør en trussel for Viberne!** Over marken M 8 løber 60 kV højspændingsledninger og udgør en kollisionsfare. Det sker formentlig under territorialflugtens akrobatiske flyvemanøvrer med den kraftfulde zigzagflugts pludselige bevægelser, opstigningen med efterfølgende dyk. I hvert fald fandt jeg en død han den 18. april og senere så jeg i teleskopet yderligere en han med brækket vinge. To manglende fugle i en lille og vigende ynglebestand, er alvorligt!

Kombinationen af lærkepletter og Vibelavninger

Ud fra mine talrige iagttagelser har jeg konstateret, at **Viberederne placeres centralt og på markernes øverste bakkedoppe**. Der, hvor udsynet er bedst. Ligeså sikkert er det, at ungerne fra kornmarkerne må føres til lavere partier for at finde tilstrækkelig og tilgængelig føde og for at kunne bevæge sig uhindret rundt under overvågning af forældrefuglene. Det er altså **kombinationen af lærkepletter** (bar jord) på markernes højereliggende partier til redeplacering og kuldudrugning, som sammen **med tilgængelige Vibelavninger**, hvor føden er til stede, der vil give den bedste ynglesucces. "Lærkepletter" og "Vibelavninger" er samtidig emnet for to ud af 13 faktaark i projektet "Natur- og vildtvenlige tiltag i landbruget – udførelse og effekt", som er et samarbejde mellem Århus Universitet og Videntcentret for Landbrug. Disse tiltag kan etableres inden for rammerne af reglerne for Enkeltbetaling, så længe nogle enkle regler overholdes.

Svendborgaftalen, kan den bredes ud?

Med faktaarkene "Lærkepletter" og "Vibelavninger" i hånden fik jeg efter et møde 4. februar med Svendborg Kommune mandat til at forhandle en aftale om bedre forhold for Viberne på plads hos lokal(e) landmænd. Jeg havde nemlig sendt kommunen min 2013 opdatering og havde på møder i Grønt Råd holdt orienterende indlæg om mine undersøgelser. Min pointe var, at man på de kommunalt ejede landbrugsarealer skulle skrive disse natur- og vildtvenlige tiltag ind i forpagtningsaftalerne. I referatet fra mødet, hedder det bl. a.: *"På mødet snakkede vi om muligheder for at foretage vibe-venlig drift på den jord, som kommunen ejer. Viben skal gerne have et areal, hvor der ikke bliver sået, sprøjtet eller gødet til at yngle, og når ungerne kommer, skal der gerne ligge et vådt areal i nærheden, hvor de let kan finde føde.*

Potentielle arealer

Vi gennemgik kommunens egne arealer for at se, om der var oplagte arealer til dette formål. Ingen af arealerne var helt oplagte og derfor snakkede vi om nogle af de arealer, som Niels har stort kendskab til. Matrikel Xx og Yy, Egense By, er særligt interessante, da der gennem de senere år har været ynglende viber, og man ved en mere vibe-venlig drift kan sikre den gode bestand af viber i området. Viber er meget stedfaste, så når bestanden er faldende, er der større chancer for at fastholde par i et område, hvor de er i forvejen, end for at tiltrække nye par på vibetomme arealer.

Aftale

Vi aftalte, at Niels Andersen tager kontakt til ejeren omkring en fremtidig vibe-venligere drift. Hvis ejeren er interesseret, så vil Svendborg Kommune bidrage til betaling af en planteavlskonsulent, så gødningsregnskabet passer, og så ejeren får en planteavlskonsulents garanti for, at han ikke bliver trukket i nogen form for støtte i forbindelse med udlægning af lærkepletter, vibelavning og lignende. Vi aftalte også, at Svendborg Kommune vil se venligt på et ønske om kompensation i forhold til tabt afgrødeindtægt.

For at Svendborg Kommune vil give en kompensation samt bidrage med betaling af en planteavlskonsulent, så skal omkostningerne være indenfor en økonomisk forsvarlig ramme på ikke over ca. 5000 kr. Vores endelige tilsagn om støtte vil afhænge af om vi vurderer, at udgiften står mål med de tiltag, der planlægges gennemført på arealerne.

På mødet omtalte vi også, at Svendborg Kommune vil følge op på, at forpagtningsaftaler screenes for naturhensyn ved nyforhandling." Matrikelnumre og ejernavn har jeg anonymiseret.

Såvidt, så godt. **Det lykkedes imidlertid ikke at opnå aftale. Ejeren var ikke interesseret.** Det er skæbnens ironi, at Viberne udeblev. Aftalen har imidlertid potentiale, derfor gør jeg så meget ud af den her. En anden jordbruger er måske interesseret, men hele regelkomplekset er så kompliceret og fordrer landbrugs- og EU-

støtteteknisk indsigt, at det er for stort at løfte for en lægmand som mig. **Kæmpede jeg ikke som enmandshær, men havde jeg en organisation i ryggen, kunne opgaven måske løftes og bredes ud.** Jeg husker, at jeg på et møde om etableringen af markvildtlav blev præsenteret for det forjættende tal 10. Holdt man sig som landmand i bestræbelserne på indførelsen af vildtvenlige tiltag indenfor **10 %** af markens areal og var vildtstriberne under **10 m** brede, så blev man ikke trukket i arealstøtten eller grundbetalingen. Denne huskeregel blev dog afvist af en potentielt berørt landmand, som i driften af sin mark forholdt sig til en 0-tolerance i forhold til dyrkning af hele markfladen. Noterer EU's kontrollanter slinger i valse, nedsættes grundbetalingen med 3 %, og det nedslag ønsker naturligvis ingen landmand. Jeg så ellers i teorien et spydspidsprojekt, der kunne løftes til at gælde al dyrket jord og et projekt, der på Danmarks 60 % dyrkede areal virkelig kunne batte noget og gøre en forskel, ikke bare for Viber og Lærker, men for hele agerlandets artsmangfoldighed. Vi må være ambitiøse på biodiversitetens vegne, - også i agerlandet. Erfaringerne fra Hope Farm i England lokker. Hope Farm er en 181 ha stor, konventionelt drevet gård, ejet af den engelske fuglebeskyttelsesorganisation. Her har man i 14 år fået rentabelt landbrug til at gå hånd i hånd med et tiltagende vildt dyreliv og praktiseret fuglevenlige initiativer med meget stort held.

Fatale forandringer

I mine Vibealarmer ovenfor og under beskrivelsen af markblokkene, har jeg kort lagt nogle af de brikker til det puslespil, der kan medvirke til forklaring af Vibens tilbagegang, fx urbanisering og udbygning af infrastruktur og kollision med elledninger. Disse rammer dog kun lokalt og perifert. Tungere vejer de fatale forandringer over hele det dyrkede land og som påvirker fødeuddet. Det være sig **dræning, sprøjtning, gødskning, og hvad der kan rummes under overskriften: Landbrugets strukturændringer, nemlig markbehandlingen, husdyrenes og dermed de permanente græsmarkers forsvinden fra landskabet, overgangen fra åbne vårafgrøder til vintersæd. Endelig vil jeg forsøge at beskrive prædatorbilledet generelt. Disse er væsentlige brikker til puslespillet om Vibens tilbagegang.**

72 procent af de danske dyre- og plantearter er i tilbagegang. Tallet taler for sig selv. Skal artsrigdommen og den truede natur overleve, kræver det en samlet plan, som giver naturen forsteret.

"Hvis for mange arter forsvinder, forringes den økologiske funktionalitet. Hvis eksempelvis for mange insekter forsvinder, bliver der ikke så mange fugleunger. Det intensive landbrug i Danmark går stærkt ud over biodiversiteten" Peter Esbjerg, professor, Københavns Universitet, Institut for plante- og miljøvidenskab.

Dræningen

Dræning påvirker Vibens adgang til føde, det er nemlig til temporært oversvømmede og fugtige lavninger, ungerne føres hen og opfostres. Her er de voksne og ungerne føde tilgængelig: Stikmyg, klæger og mitter klækkes og yngler i fugtig jordbund og regnormene færdes her tæt på jordoverfladen, som samtidig forbliver blød og skorpefri. Derfor har jeg som ledetråd haft talemåden "The wetter the better", hvis Viberne skal sikres bedre forhold i landbrugslandet og på engene.

Jeg har noteret mange drænsinitiativer i form af pletdræn i fugtige lavninger og mere udstrakte omdræninger i mit undersøgelsesområde, se næste side.

Markblok 5, som jeg sidste år benævnte Vibemarken par excellence på grund af de 6-7 ynglepar, har i august og september 2014 været præget af så omfattende drænsaktivitet, at man kunne kalde det for et attentat på en Vibehabitat. Marken er nemlig i mellemtiden blevet solgt til den tidligere forpagter, så uden forpagtningens begrænsende tidshorisont, kunne der tages fat. På ældre kort, er Vibelavningen angivet med engsignatur, så efter omdræningen, vil hele marken fremover kunne dyrkes. Viberne har formentlig ynglet på stedet for sidste gang.

Vandløbsloven hjemler fri drænsret, og selv i § 3 områder må dræn vedligeholdes. Omlægningen til vinterafgrøder (jf. Vandmiljøplan III, hvor andelen af grønne marker skal være på 65 %, og yderligere op til 14 % sås med efterafgrøder) har desuden medført et større behov for afvanding. Klimaændringerne med forøgede nedbørsmængder trækker i samme retning, og landbruget skønner, at der i det danske landbrugsland med et nedslidt drænsystem er et behov for plet- og omdræning af 400.000 ha. En mere effektiv dræning vil gøre markerne mindre attraktive for visse fuglearter, f.eks. Viben, der fravælger de meget hurtigt udtørrende områder som yngleterritorier.

Figur 13. Kort over mit undersøgelsesområde, hvor lilla prik er drænsinitiativer indenfor perioden 2011-14. © Geofyn 2013

Faktaboks om dræning Uddrag fra "Udredningsprojekt vedrørende dræns betydning for afvanding". DCE Notat 2014

- Omkring halvdelen af landbrugsjorden er i dag drænet, mest på Øerne med ca. 70 % næsten udelukkende med drænrør.
- Det drænedede areal var ved begyndelsen af 1980 ca. 1,44 mio. ha for hele landet.
- Systematiske drænsystemer i landbrugsjorden består af nedgravede drænrør af tegl eller plastik med en indbyrdes afstand på typisk 8 til 20 m som igen er forbundne med beton-, teglrør eller åbne grøfter der leder vandet til det nærmeste vandløb.
- Til landbrugsformål er dræningsdybder generelt anbefalet som følger, på lerjorde i 1,1-1,3 m dybde, meget svære lerjorde i ca. 1 m dybde og på sandjorde i 0,7-0,9 m dybde.
- Al drænet lavbundsjord, som består af tørv samt sø- eller havsedimenter siges at "sætte sig". Sætning består af to processer: konsolidering som følge af vandudpresning og mineralisering af aflejret organisk stof til især CO₂.
- Samlede sænkninger af jordoverfalden på op til 1 til 2 meter som følge af dræning af humusjord er ikke usædvanlig.
- Drænsystemers levetid på humusjord er således kun i gennemsnit ca. 33 år, om end den varierer fra 8 til 63 år.
- På morænelerjorde findes velfungerende systemer som er mere end 100 år gamle. På lavbundslande kan man have problemer med funktionen efter ganske få år.
- Årsagerne til, at drænsystemer siges at "nedslides" er en kombination af ødelagte rør pga. mekaniske påvirkning, ændringer i jordoverfladens beliggenhed, indtrængende rødder, samt aflejringer af okker og sand.
- Ved mangeårig drift af landbrugsjord med brug af tunge maskiner og kørsel med gyllevogne kan der opbygges betydelig og svært reversibel jordpakning i underjorden, hvor der ikke pløjes. Jordpakning i underjorden kan reducere planters rodvækst og medføre udbyttetab.
- Såfremt plet- og omdræning ikke kan gennemføres på grund af for store sætninger af jorden og/eller nye miljøkrav til vandløbene må dyrkningen ekstensiveres eller arealerne må anvendes til vådområder, etc.

”Attentat” på Vibehabitat

Der er bare 15 måneder imellem disse to billeder fra Markblok 5. På det øverste fra maj 2013 løber 15 Vibeunger rundt. Der var 6-7 ynglepar i kornet, og ungerne havde let adgang til den fugtige lavning. Det nederste er fra august 2014. Det er samme motiv, men dræningen er i fuld gang så den kan være afsluttet førend der atter skal tilsås. Her har Viberne sikkert ynglet for sidste gang. **Vibealarm** for 2015!

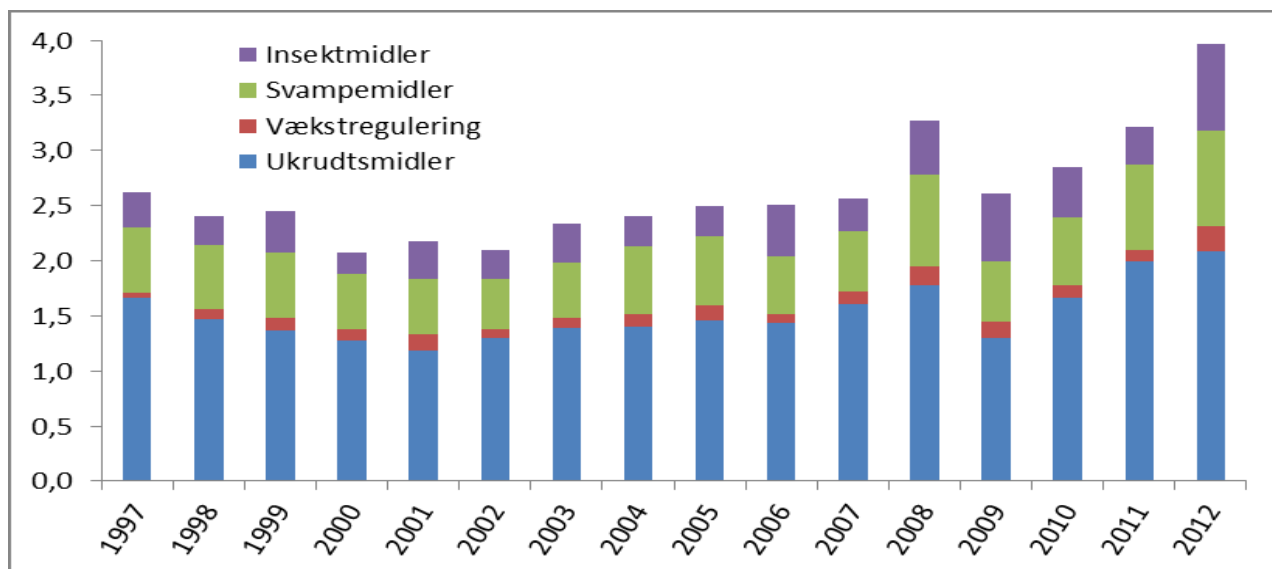
Sprøjtningen

Ved hjælp af sprøjtning begrænses Vibernes fødegrundlag væsentligt. Direkte, da insektmidlerne rammer Vibens fødeemner både for de gamle fugle og for ungerne. Indirekte, da værtsplanter for de livgivende insekter rammes af plantegifte.

Fra mine daglige ture i undersøgelsesområdet noterer jeg al markaktivitet jeg ned i et skema, som jeg kalder for "drift m.m.". Ved mine samtaler med landmænd derude, hører jeg, at man blander sprøjtemidlerne sammen for således bogstaveligt at slå to fluer ihjel med et smæk, ligesom jeg hører om, at bejdset såsæd købes i Tyskland, da det er forbudt i Danmark. Hvordan disse udsagn påvirker de tal, jeg referer til nedenfor, kan jeg ikke sige. Jeg kan heller ikke sige, hvilke af de mange sprøjtninger, der sker af "bekvemmelighedshensyn" frem for af "nødvendighedshensyn". Altså, hvor sprøjtningen fx enten sker for at gøre høsten lettere eller fordi "det plejer vi". Mange sprøjtninger er dikteret i det ensidige sædskiftes nødvendighed og kunne måske have været undgået, hvis sædskiftet havde været mere alsidigt. Ved sprøjtning mod ukrudt fx, stræber man efter at reducere ukrudtsmængden med mindst 65-80 %.

www.denstordanske.dk Det er således ikke underligt, at det fugleliv, der er tilknyttet landbrugslandet næsten over en bred bank fremviser bestande i tilbagegang, da sprøjtningen som sideeffekt nu gennem giftsprøjtningens æra på ca. 60 år, har haft til formål at begrænse det svampe- plante- og insektliv, der er tilknyttet markerne. Disse oprindeligt forekommende arter, anses for konkurrenter til en bundlinjefikseret produktion.

Landbrugets anvendelse af gift har trods et politisk ønske om begrænsninger været i konstant stigning. Og selv om nye forsøg har vist, at mere nænsom brug af sprøjtegifte er til stor gavn for de vilde planter i marker og derfor også for fuglene og insekterne www.denstordanske.dk, så er behandlingshyppigheden (BH) steget med 53 % over den sidste fireårige periode og pesticidbelastningsindikatoren (PBI) med 75 %. Der er pt. (november 2014) ikke nyere tal.

Figur 14. Udviklingen i behandlingshyppigheden (BH) 1997-2012 fordelt på sprøjtemiddeltyper. Beregningen er på grundlag af salgstal. Statistikken tager ikke højde for hamstring, det ses dog, at (BH) er steget fra 2,80 i 2010 til 3,96 i 2012. Over de sidste fire år er BH således steget med 53 %. Bekæmpelsesmiddelstatistik 2012. Orientering fra Miljøstyrelsen nr. 4, 2013

Tabel 7. Udviklingen i pesticidbelastningsindikatoren (PBI) 2007-2012. PBI er et sumtal for sprøjtemidlernes belastning, dvs. aktivstofferne sundhedsmæssige egenskaber og effekter på miljø. Pesticidbelastningsindikatoren er beregnet til 5,00 i 2012. Over en fireårig periode (2009-2012) er der tale om en stigning på 75 % i PBI, som er øget væsentligt mere end behandlingshyppigheden (BH). Bekæmpelsesmiddelstatistik 2012. Orientering fra Miljøstyrelsen nr. 4, 2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pesticidbelastningsindikator (PBI)						
Sundhed	0,89	1,08	0,74	0,94	1,06	1,29
Miljøadfærd	0,86	1,03	0,64	0,88	0,96	1,39
Miljøeffekt	0,67	1,44	1,46	1,57	1,00	2,32
I alt	2,41	3,55	2,85	3,39	3,02	5,00

Sundhed, miljøadfærd og miljøeffekt i tabellen ovenfor er sammensat af delindikatorer. Miljøeffekten er fx sammensat af **miljøeffekt for pattedyr, fugle, bier og regnorme samt vandlevende dyr og planter**. Det er det tal, der må interessere mest i Vibesammenhæng. Det er samtidig **den størrelse, der er steget mest!** Regeringens Sprøjtemiddelstrategi 2013-2015 har ellers som reduktionsmål for pesticidanvendelsen, at PBI skal være faldet 40 procent i 2015 i forhold til 2011, svarende til en PBI på 1,96. Det fremgår, at der er meget langt til målet, i stedet er den endt på 5,00 i 2012, som er det sidste tilgængelige tal. Når afgrøder bliver sprøjtet, ender op mod 70 procent af sprøjtemidlerne ved siden af planterne og i stedet i jorden www.dr.dk/Nyheder/Viden/Miljoe/2014/03/25163730.htm. På den måde kan sprøjtemidlerne have en uønsket effekt på fx de regnorme, der lever i jorden og dermed påvirke fødegrundlaget for Viberne og de andre fugle, der lever af jordlevende smådyr.

Her er sprøjtningen i gang i bygstub med udlæg den 23. september i Markblok 8. Egentlig på kommunal jord, hvor al giftsprøjtning siden 1995 har været forbudt, men man "glemte" det i forpagtningsaftalen. Marken huser 3 Vibepar.

Gødskningen

For Viben betyder gødskningen af markerne, hvis formål det er at bringe afgrøderne i vækst, at den tilsigtede afgrødevækst begrænser det vindue derude, som Viben skal have til rådighed for at gennemføre sin ynglecycklus. Med afgrødernes vækst, bliver forholdene for steppefuglen ringere, udsigtsforholdene, markens tilgængelige partier til fødesøgning og ungernes færdsel mod opfostringsstedet vanskeliggøres. På grund af den effektive bekæmpelse med sprøjtegifte, dør planterne ofte uden at sætte frø. Gødskningen, hvad enten det er kunst- og naturgødning, reducerer kraftigt den vilde flora og fauna på markerne og i deres nærhed. For gødskningen forøger afgrødens bladmængde, som derved skygger mange overlevende vilde planter i afgrøden væk så de ikke sætter frø. Desuden er arealet med vintersæd blevet forøget på bekostning af arealet med vårsæd. *Det har begrænset mange enårige arter, der optræder som ukrudt i vårsæd, da de kun spirer om foråret.* Naturen i Danmark, bd. 3 - Side 362.

Mange vil sikkert skelne mellem kunst- og naturgødning, den såkaldte handelsgødning og husdyrgødning (gylle), men på mange måder er virkningen dog den samme, nemlig, som nævnt, ved sammen med sprøjtegifterne at reducere den vilde flora og fauna i markerne. *Det har ramt åbentlandsfuglene særlig hårdt. Blandt de mange populære fugle, der er reduceret voldsomt i antal, er hvid stork, agerhøne, vibe, kirkeugle, gøg, sanglærke, engpiber, landsvale, stenpikker, stær, gråspurv og bomlærke.*

Denstoredanske.dk

Man taler ligefrem om fremmarch af det såkaldt **beskidte dusin**, dvs. plantearter, der nyder godt af næringsstoffernes indtog i fx de småbiotoper, der stadig er langs markskel og grøftkanter.

Måske skyldes den mest markante ændring af dyre- og plantelivet over de seneste 50 år eutrofiering eller overgødskning. Det er så godt som umuligt at holde alle gødningsstofferne inden for de enkelte bedrífers grænser. Overskuddet undslipper i et vist omfang til naboområdet. Derved sker der en uønsket tilførsel af næringsstoffer til luft, jord og vand med skadelige effekter på hele den omgivende natur til følge. Denstoredanske.dk

Generelt viser analyser, at afgrødens tæthed er afgørende for udviklingen af biologisk mangfoldighed, enten fordi tæthed reducerer ukrudtsdiversiteten og derved forenkler fødekæderne og reducerer antallet af mikrohabitater, eller fordi en tæt afgrøde udgør en fysisk barriere for visse arter.

Bekæmpelsesmiddelforskning fra Miljøstyrelsen Nr. 133 2011.

Jeg tror på baggrund af det jeg har set, at især gylleudbringningen, som sker i april, hvor kornet endnu har en begrænset højde, kan være med til at tømme marken for de sidste regnorme, der skulle indgå som Vibernes og deres ungers fødeemner. Det sker ud fra den antagelse, som jo også dokumenteres af talrige iagttagelser, nemlig at måger og kragefugle stimler til, når gyllen bringes ud. Jeg tror simpelthen, at gyllevæsken i lighed med regnvand driver ormene op fra deres skjul i jorden og derved gør dem til et let og rigeligt bytte for de fødesøgende fugleflokke. Der er

Det beskidte dusin.

Det beskidte dusin er 12 planter, der tåler kvælstof i modsætning til de traditionelle grøftkantsplanter, der kræver næringsfattig jord. Ændringerne i flora og jordbund peger på, at de observerede forandringer primært skyldes, at der "spildes" gødning ud i grøftkanten fra de tilstødende marker

Stor Nælde, Agertidse, Draphavre, Skvalderkål, Almindelig Hundegræs, Almindelig Rajgræs, Burrenerre, Vild Kørvel Almindelig Kvik, Fandens Mælkebøtte, Gråbynke, og Rød Hestehov.
Praktisk økologi 4/2010

Stor Nælde, Agertidse, Draphavre Skvalderkål, Almindelig Hundegræs, Almindelig Rajgræs, Burrenerre, Vild Kørvel Almindelig Syre, Fløjlgræs, Brombær og Tagrør.
Henrik Tranberg in litt.

Stor Nælde, Agertidse, Draphavre Burrenerre, Vild kørvel, Almindelig Rajgræs, Kruset Skræppe, Butbladet Skræppe, Almindelig Kvik, Lodden Dueurt, Bredbladet Dunhammer og Hvidkløver
Rasmus Ejrnæs in litt.

Det beskidte dusin består således som det ses af ovenstående af op til 22

dog mange indikationer på, at føderigeligheden fra regnormene er aftaget stærkt. I den drænedede, sprøjtede og gødede mark er regnormenes antal stærkt reduceret. Regnorme, Natur og museum og sammenlignet med fx en kreaturafræsset mark nærmest nul.

Forbruget af gødning er med til at forsimple fødekæderne, favorisere enkelte, ønskede arter (nemlig afgrøderne) på de uønskede arters (ukrudt eller de vilde planter) bekostning. Tilførsel af gødning ændrer nemlig plantelivets artssammensætning og vækst. En grøfttekantsundersøgelse fra 1968/69, der dækkede 50 udvalgte vejkanter i Jylland og på Fyn, blev gentaget i 2000. Ved at sammenligne resultaterne fra begge undersøgelser dannede der sig et klart billede, som viste den markante ændring, der er sket i vejkanterfloraen: I gennemsnit er artsantallet gået ned med over 20 % og fosformålingerne steget med 67 %. Undersøgelsen omfattede ikke pesticider, men det konkluderes Praktisk økologi 4/2010, at hverken saltning eller slåning havde nogen betydning for ændringerne, som igen medfører, at insektlivet ændrer sig. Og fuglenes tilpasning ude i agerlandet snubler. Jo større forbruget af gødning er, jo større er tabet til omgivelserne og dermed de utilsigtede effekter. *”Jo mere kvælstof, der er i kredsløb, jo større tab... 38% trækkes ud med afgrøderne, men tabet er stadig størstedelen af budgettet... Det vi ser nu, det er det åbne lands samlede forurening af vandløbene, søerne og kystfarvandene. Den kode har vi ikke knækket endnu. Vi har knækket spildevandskoden (fra virksomheder og byer), men landbrugskoden har vi ikke knækket endnu”* Professor Kaj Sand Jensen i Natursyn den 29/11 2013.

Markbehandlingen

En undersøgelse fra 2011 på tre økologiske godser med optællinger på tilsammen 513 ha, afslørede en meget høj biodiversitet. For Vibens vedkommende var der en bestandstæthed pr. 100 ha på mellem 4,2 og 5,4 ynglepar. Kunne mit undersøgelsesområde vest for Svendborg opvise en tilsvarende tæthed, ville der være 60-75 par Viber. Den triste kendsgerning er, at der nu er under 10 Vibepar.

Der er ingen tvivl om, at det vilde dyre- og planteliv ville profitere på en omlægning til økologisk landbrug, men også faunafremmende initiativer på konventionelt dyrkede jorder giver gode resultater, fx på Hope Farms 181 ha i England.

Behandlingen af markerne i det moderne landbrug sker i stigende grad fra et traktorsæde, med stadig større maskiner og med flere naturfremmede metoder i form af kemi. Pietetsfølelsen fra tidligere tiders gode landmandsskab går fløjten, mere hårdhændede metoder vinder frem. Monotoniseringen forstærkes på de 62 % af Danmarks areal, som i dag er landbrugsareal, hvoraf 57 % er under plov. *De store og tunge maskiner har reduceret naturindholdet i det åbne land meget betydeligt. Uopdyrkede og ekstensivt udnyttede naturtyper er som følge heraf reduceret med hele 85 % siden 1850. Store landbrugsmaskiner er nemlig kun rationelle, hvis man sløjfer de forhindringer som fx småbiotoper udgør, samtidig vindes der også lidt ekstra dyrkningsjord* Denstoredanske.dk. Markerne tager altså så at sige form efter maskinparken. Også jordbundsstrukturen påvirkes. Der tales i disse år meget om jordkompaktion, også benævnt traktose, som er en irreversibel sideeffekt af de store maskiners færden. Det har betydning for vandafledningsevnen i jorden og for de regnorme, der benytter sig af de vandrette gangsystemer, og dermed også for det større drænsbehov, der argumenteres med. Landbruget er inde i en ond driftsspiral.

Siden midten af 1980'erne har de økologiske principper for landbrugsdrift vundet indpas, men i dag drives stadig kun 183.000 ha økologisk, det er dog en tidobling over de sidste 20 år, mens 2.211.000 ha drives konventionelt, den økologiske andel svarer til blot 7,6 %. I mit undersøgelsesområde drives blot et enkelt, mindre brug økologisk.

En række danske undersøgelser har vist, at marker, der drives efter økologiske principper, både indeholder en større tæthed af de almindelige åbentlandsfugle og en større fuglediversitet. Samtidig får fuglene her flere unger end dem, der lever på konventionelt dyrkede marker. Denstoredanske.dk. De statistiske tal for 2012, som jeg refererede til ovenfor, angiver at kun 8 % af landbrugsarealet dyrkes økologisk. Nu er det ikke sådan, at hvis blot man lagde om til økologisk drift, så ville alle problemer med agerlandets fugle være løst. Den hyppige jordbehandling, striglingen, der er nødvendig for at begrænse ukrudtets vækst, vil gå ud over mange Vibereder, så også her må der strammes op, så der bliver fred til at gennemføre æglægning og

rugning. Der er dog belæg for at anslå, at fuglelivet ville være 2-4 gange rigere. Der er 2-3 gange flere regnorme i økologisk jord.

Fra små til store marker

For Viben er der i første omgang en tilsyneladende modsætning gemt i det faktum, at markerne i dag er større end tidligere. For den foretrækker jo netop åbne vidder med frit udsyn, alligevel er den nu langt mere fåtallig end tidligere, hvor markerne var små og de levende hegn mere udbredt. Viben foretrækker markernes højeste partier til redeplacering og helst centralt i marken, langt væk fra træbevoksning ved mergelgrave og i form af levende hegn. I mit undersøgelsesområde, har der dog været placeret Vibereder ca. 30 m fra levende hegn, i år således i M 9 blot ca. 35 m fra det afgrænsende levende hegn mod nord til M 2. Det er ikke særligt meget på en markflade.

Landskabsstrukturen er af stor betydning; store marker reducerer habitatmulighederne for fauna. Mange arter har begrænsede levesteder, og derfor medfører homogene områder potentielt begrænsninger på ressourcerne både i tid og rum. Bekæmpelsesmiddelforskning fra Miljøstyrelsen Nr. 133 2011

Tabel 8. Antallet af landbrugsbedrifter og den gennemsnitlige størrelse de sidste godt 40 år.

	1982	1992	2002	2013
Antal bedrifter	102.004	74.460	50.531	38.829
Dyrket areal	2.861.467	2.756.327	2.665.507	2.627.817
Gns. størrelse	28 ha	37 ha	53 ha	68 ha

Størrelsen på gennemsnitslandbruget har været støt stigende i mange år. Det betyder læst omvendt, at der dyrkes landbrug ud fra et færre antal gårde eller bedrifter. En følge heraf har

været, at venerationen for den fædrene jord bliver mindre i takt med at jorden er købt til eller er forpagtet. Der sker et skred i retning af, at jorden får karakter af at være produktionsemne, som der ubegrænset og hårdhændet kan optimeres på med mekanisering og effektivisering. Uopdyrkede og ekstensivt udnyttede naturtyper er som følge heraf reduceret med hele 85 % siden 1850 [Naturen i Danmark, bd. 3 - Side 465.](#)

Kort sagt, man fjerner sig fra naturgrundlaget. Netop denne udvikling er ikke beskrevet detaljeret, men den har haft store konsekvenser for det naturligt forekommende plante- og dyreliv ude på markerne, og dermed for Viberne. Den ansvarlige og respektfulde drift er afløst af et industrielt forhold til produktionsjorden, som skal give årligt rekordudbytte og som kan ses på bundlinjen. Ansvarligheden hos jordbesidderen delegeres ud til at omfatte en –måske- udenlandsk ung traktorfører, der naturligvis ikke viser generationsnedarvet pietetsfølelse overfor småbiotoperne derude. Her er fugtige lavninger, levende hegn og skel kun i vejen. På det tidligere omtalte møde i forbindelse med oprettelsen af de nye markvildtlav, blev det gjort klart, at i forhold til netop småbiotopernes betydning for vildtet, så var det af yderste vigtighed, at beskeden om bevarelse blev kommunikeret helt ud traktorføreren. Ellers nyttede det intet.

Jeg ønsker en sameksistens med naturen, så naturen får mere plads i det moderne landbrug.

Fra vårafgrøder til vinterafgrøder

Viben foretrækker ved ankomsten om foråret at slå sig ned på de pløjede marker, måske vælger den sit territorium efter landskabets farve. Men som oprindelig steppefugl foretrækker den det frie udsyn som fx nysåede marker kan give. Kort sagt, Vibin er derfor afhængig af, at der er vårafgrøder til stede, at ikke alle marker sået til med vinterafgrøder, der hurtigt vokser sig høje.

I løbet af de sidste 30-40 år er der sket en dramatisk udvikling i afgrøderne på marken. Med årene er landbruget blevet underlagt strengere miljøkrav med fx krav om vintergrønne marker, og det har betydet stigende arealer med vinterhvede. I alt udgør vinterhvede nu 45 pct. af kornarealet og fylder en syvendedel af hele Danmarks areal. I begyndelsen af 1980'erne var vårbyg derimod den dominerede kornart med omkring 80 pct. af hele kornarealet. Vårbyggen andel er faldet fra 2013 til 2014 med 93.000 hektar og udgør 34 pct. af kornarealet og 18 pct. af hele landbrugsarealet.

Åbenheden i landskabet forsvinder. Vintersæd kræver desuden mere afvanding i form af dræning. Måske også mere gødning og sprøjtning, fordi det er del af et mere ensidigt sædskifte.

Tabel 9. Udviklingen fra vårafgrøder til vinterafgrøder fra 1982 til 2014. Udvalgte arter.

	DK ha 1982	%	DK ha 2013	%	DK ha 2014	%
Hele arealet	4.308.428*	100	4.291.570**	100	4.291.570**	100
Dyrket areal	2.861.467	66,4	2.627.817	61,2	2.644.134	61,6
Vårbyg	1.413.946	49,4	578.161	22,0	485.278	18,4
Havre	43.139	1,5	55.392	2,1	36.152	1,4
Vårhvede	11.493	0,4	38.374	1,5	15.532	0,6
Majs	12.012	0,4	182.408	6,9	190.291	7,2
Roer	208.382	7,3	44.006	1,7	41.375	1,6
Vårraps	141.904	5,0	1.685	0,1	1.235	0,05
Vårafgrøderne, ialt	1.830.876	64,0	900.026	34,2	769.863	29,1
Vinterbyg	57.201	2,0	108.845	4,1	119.064	4,5
Vinterhvede	168.667	5,9	538.897	20,5	646.602	24,4
Vinterraps	9.533	0,3	175.377	6,7	164.781	6,2
Frøgræs	41.954	1,5	79.345	3,0	81.041	3,1
Græs udenfor omdrift	238.970	8,4	202.084	7,7	206.446	7,8
Græs i omdrift	322.583	11,2	320.131	12,2	319.175	12,0
Vinterafgrøder incl græs	796.954	27,8	1.424.679	54,2	1.537.109	58,1

*1985, **2011

Græs er mange ting

Viben foretrækker kort græs for at kunne fouragere, bevæge sig, føre ungerne og endelig opdage prædatorer. Udviklingen i moderne landbrug har desværre gået lige stik modsat.

Ser man på de marker (og enge), der har græs som afgrøde, har der de sidste 30-35 år ikke været de store forandringer i selve arealet, de optager stort set lige mange ha. Det er derimod i anvendelsen, forskellene træder frem. Og til Vibens ugunst, eller sagt på en anden måde, så bruges og drives græsmarkerne nu stik mod hvad Viben foretrækker.

Tabel 10. Arealet med græs er faktisk svagt stigende både i landet som helhed og på Fyn. Det er i anvendelsen af græsarealerne, den store ændring er sket. Til skade for naturen og dermed Viben.

	DK ha 1982	%	DK ha 2014	%	Fyn ha 1982	%	Fyn ha 2014	%
Hele arealet	4.308.428*	100	4.291.570**	100	348.552	100	354.440	100
Dyrket areal	2.861.467	66,4	2.627.817	61,2	244.157	70	222.234	63
Græs i omdrift	322.583	11,2	320.131	12,2	13.515	5,5	10.959	4,9
Græs udenfor omdrift	238.970	8,4	204.607	7,8	12.951	5,3	13.865	6,2
Frøgræs	41.954	1,5	79.616	3,0	5.757	2,4	14.943	6,7
Græs ialt	603.507	21,1	604.354	23,0	32.223	13,2	39.767	17,9

*1985, **2011

Der er sket et skred fra naturgræs til kulturgræs med gødskning, fra afgræsning til ensilering og slæt, fra stabile forhold til ustabile.

Stadig større arealer beslaglægges af græs som frøafgrøde. På Sydfyn er dyrkning af græsfrø efterhånden en vigtig del af sædskiftet på planteavlbrug.

Der er tale om flere slags græsfrø, hvoraf Rød Svingel er den, der optager mest areal, i mit undersøgelsesfelt ses desuden Hundegræs, Engrapgræs og Strandsvingel.

Frøgræsset Rød Svingel før og efter høsten i juli. Halmen er presset til bigballer. Markblok 2.

Frøgræsserne sås som udlæg i korn, især vårbyg. Der er tale om græsser, der oftest høstes to år i træk efter at kornet er taget det første år. Endelig kan nogle frøgræsser give enkelte slæt efter høst, disse pakkes ofte grønne som wrap.

Græs er mange ting, her wrap fra Markblok 1, pakket grønt efter et slæt 2½ måned efter frøhøsten.

Græs i omdrift er en del af sædskiftet, men indgår oftest med en tidshorisont på to-tre år, for derefter at blive afløst af andre afgrøder. Ved gødsning på græsland kan man opleve en tilbagegang fra 20-40 urtearter pr. m² til 2-5 arter pr. m². Denne udvikling kan ydermere ske over kort tid, faktisk fra det ene år til det næste. Men desværre går det meget langsomt den modsatte vej. Retablering af en artsrig vegetation på græsland tager således årtier, måske århundreder. Denstoredanske.dk

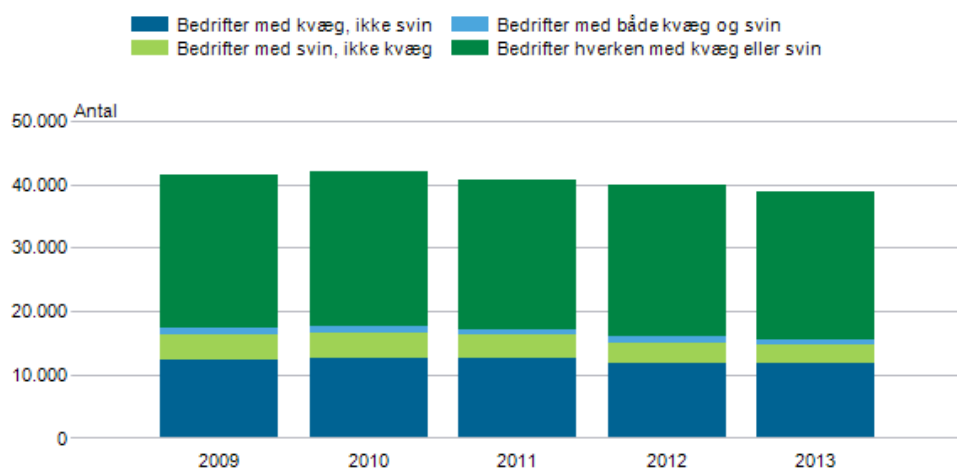
Kvælstofgødsning påvirker balancen mellem græsser og blomstrende urter til fordel for førstnævnte. Tyske undersøgelser har vist, at flere arter af blomstrende urter, der er meget vigtige fødekilder for blomsterbesøgende insekter, går tilbage som følge af gødsning. Derved mister f.eks. mange arter af svirrefluer og bier fourageringsmuligheder. Denstoredanske.dk

Det fremgik af tabel 8, at antallet af landbrug har været støt nedadgående over en lang årrække. Af nedenstående figur fra Danmarks statistik ses, at vores landbrugsbedrifter overvejende består af brug uden husdyr.

I næste afsnit behandler jeg den del af landbruget, der stadig har dyr på græs i "afgræsningens anatomi".

BESÆTNINGSKOMBINATIONER MED KVÆG OG SVIN

Enhed: Bedrifter (antal) | Type:

Figur 15. Sådan ser profilen på Danmarks 38.829 landbrugsbedrifter ud når den fremstilles af Danmarks Statistik. Det undrer en, at der er ca. fire gange så mange kvægbedrifter som svinebedrifter, men hvorfor skal kvæget holdes på stald og ikke hjælpe til med at styrke biodiversiteten ude i landbrugslandet?

Afgræsningens anatomi

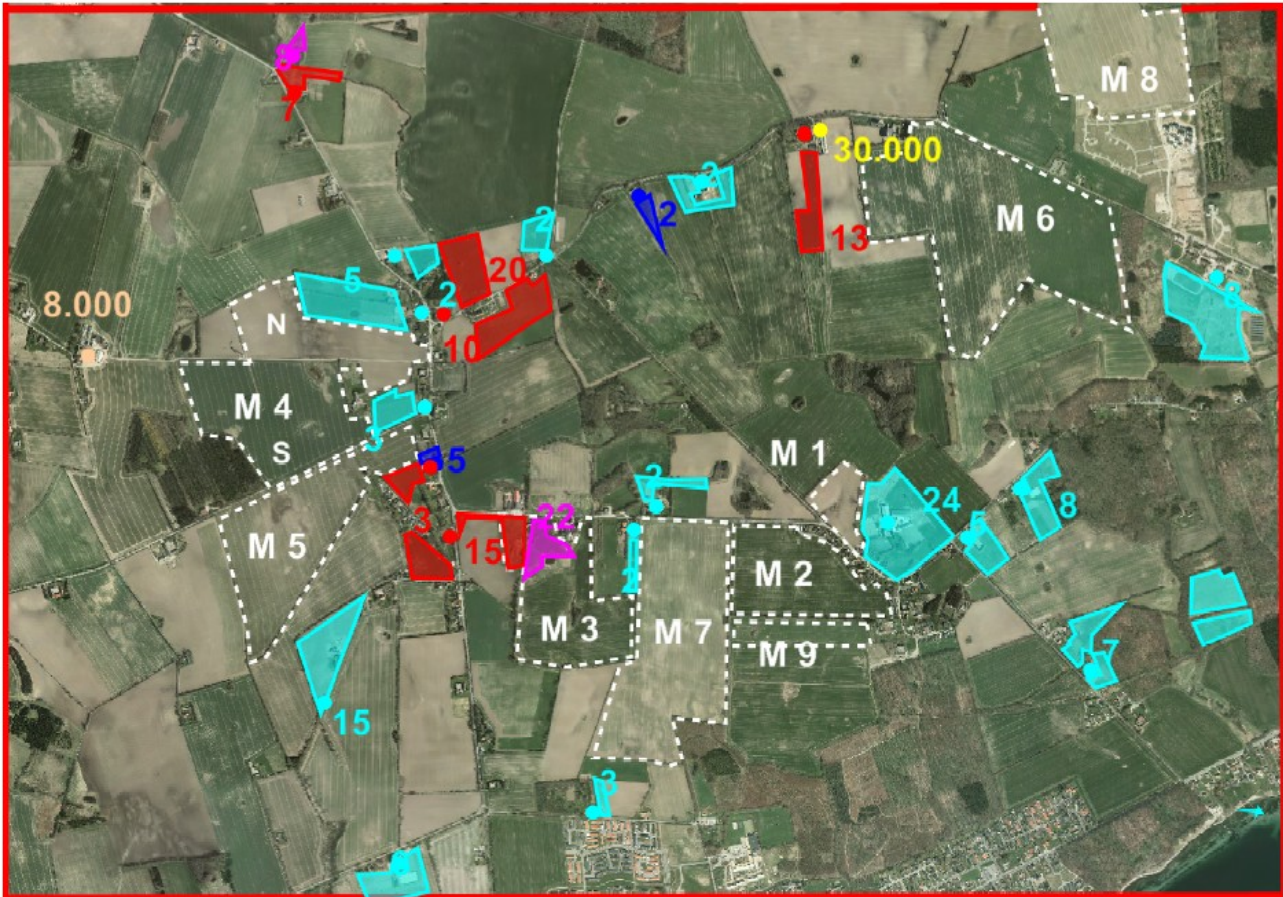
Mine iagttagelser ude fra markerne viser, at skal en græsmark med husdyr være Vibevenlig, så skal det helst være kreaturer, der græsser.

De lysåbne og naturnære græsarealer udenfor omdrift, markerne hvorpå der græsser dyr, har været på retur over en længere årrække. Samtidig er denne type græsmarker og overdrev blandt de mest værdifulde for det naturlige plante- og dyreliv. Der udfoldes store og ofte forgæves bestræbelser på at få dyrene tilbage i landskabet. Det sker i en tid, hvor eutrofiering og tilgroning udgør en reel fare for naturen.

Markblok 3 har både afgræssende får (til venstre) og ammekøer med kalve (til højre). De holder landskabet åbent.

Jeg følger selvfølgelig også med i husdyrenes afgræsning i mit undersøgelsesområde vest for Svendborg: 30.000 stk. fjerkræ og 8.000 årlige slagtesvin udgør antalsmæssigt tyngden af de repræsenterede husdyr, men disse holdes overalt på stald året rundt, og deres aftryk på marklandskabet sker kun i form af afgrødevalg, dræning, sprøjtning, gylleudbringning og de deraf afledte virkninger.

Figur 16. Kort over husdyrbrug i 2014 i mit undersøgelsesfelt. **Hudfarvet 8.000 årlige slagtesvin, gul 30.000 slagtekyllinger.** De øvrige husdyr er afgræssere og græsmerkernes udstrækning med dyrenes antal er indtegnet: **Turkis i alt 94 heste, rød i alt 68 kreaturer, pink i alt 30 får og blå 7 geder.** Ortofoto fra 2013. © Geofyn 2013.

Det kommer nok bag på de fleste, at antallet af heste langt overstiger antallet af kreaturer. Et scenarie man ikke for en generation havde fantasi til at forestille sig, men i mit undersøgelsesområde er der i dag ingen malkekvægsbesætninger tilbage. Kunne ammekøer, hvor køer og deres kalve hele sommerhalvåret går ude sammen.

Af kortet fremgår endvidere, at der et par steder også er får og geder på græs ude i landskabet, deres græsarealer er dog ganske små.

Undersøgelser viser i øvrigt, at **græsmarker med får** ikke er så attraktive for Viber, idet tørven under fåreklovene komprimeres tættere, hvilket vanskeliggør Vibens fødesøgning. Der er ikke knyttet den samme byttedyrsfauna til fårenes ekskrementer og endelig, så æder fårene gerne Vibeæg!

Mine iagttagelser gennem årene viser, at heller ikke **hestefolde** ikke synes at tiltrække Viber i nævneværdigt omfang. Hestens græsningsmønster virker åbenbart mindre attraktivt på Viberne.

Heste græsser mere selektivt på græs, så der sker en tydelig opdeling i brugen af arealer med foretrukne græsningsarealer. Disse som vedligeholdes med lav, frisk plænevegetation, og arealer som kun græsses i begrænset omfang. Mange heste bruger desuden særlige områder til afsætning af gødning, disse områder vrages helt og udvikler typisk en artsfattig vegetation af kvælstofyndende planter. Anvendelse af bestemte arealer som latrinområder bliver ofte mere udpræget, jo større græsningsstrykket er. Buttenschøn, R.M. (2007).

Kreatureernes afgræsning, som jo foregår med tungen, efterlader derimod græsset som en mere uens flade og kokasserne droppes tilfældigt med efterfølgende tuebevoksning til følge. Det giver tilsammen betingelser for en mere varieret urteflora med et rigt insektliv. I kvægafgræssede marker når også

regnormenes antal sit højeste fordi ingen mekanisk maskinkraft med hyppig jordbehandling forstyrrer gangsystemerne. Desuden vil kreaturernes færden i græsmarken danne åbne og vegetationsløse stier og mange af Vibernes og deres ungers væsentlige byttedyr findes i og ved køernes efterladenskaber.

Malkekøer på græs	
2014	17 %
2013	25 %
2010	35 %
2003	75 %
1975	100 %

I dag er malkekvæget dog stort set forsvundet fra landskabet <http://pol.dk/1986276>, så mange græsmarker er gået fra naturgræs med afgræsning til kulturgræs med slæt. Med alle de store malkebesætninger på løsdriftsstald, bliver græsset i stedet slået mekanisk for at blive bragt hjem til gården og serveret for køerne i stalden. Forinden har græsmarkerne fået en god omgang kunstgødning, så der over en sæson kan opnås **helt op til 5 slæt**. Græsset hjælpes således til hastig vækst lige fra forårets komme, og slår Viberne sig ned i de vintergrønne græsmarker ved

ankomsten, er deres skæbne beseglet. Det har karakter af valget mellem pest og kolera: Enten bliver reden med indhold ødelagt under den mekaniske græsslåning eller fuglene selv går til, hvis de under trykken overrumpler af maskinerne. En skæbne som også eventuelle unger nødvendigvis rammes af.

Ca. 10 % af den danske mælkeproduktion er økologisk. Den **økologiske mælkeproduktion** adskiller sig fra konventionel på i hvert fald to områder, der er klare gevinster for Vibenaturen: **1) Dyrene skal på græs om sommeren mellem 15. april og 1. november og 2) Ingen brug af pesticider og handelsgødning i marken.**

Kolort – et fremragende levested

“Der er flere hundrede arter af svampe og insekter, som lever af kokasser og hestepærer” Danmarks Biodiversitet, Borgertopmøde, Odense 28. januar 2012. Teknologirådet. Miljøministeriet. Naturstyrelsen.

Dette udsagn overgås af Morten D.D. Hansen Kaskelot nr. 186 Mar. 2011 i en artikel under overskriften **Kolort** – et fremragende levested. Heri fastslår han, at *“I og omkring gødningen etableres der et unikt fødenet med en lang række arter, som kun findes her. På vore breddegrader kan man finde over 450 forskellige insektarter i gødning”*. Og *“En frisklagt kokasse med en vådvægt på to kilo vil indeholde ca. 300 gram tørstof med et samlet energiindhold på godt 4500 kJ... Sammenlignet med den omgivende vegetation er gødning en næringskilde af meget høj kvalitet... Hvis man giver sig til at optælle alle bille- og fluelarver i en dansk kokasse, viser det sig, at den i gennemsnit huser mindst 1000 larver i løbet af sin eksistens... Denne højoktan-føde fordeles mellem de mange organismer, der indfinder sig i og omkring gødningen. Populært sagt skal alle have en del af kagen. Gødningen indtages af de såkaldte koprofager (gødnings-ædere) såsom regnorme, gødningsfluer, skarnbasser, møggravere, møgbiller og møgkærer, ligesom svampe og bakterier deltager i nedbrydningen. Svampene fortæres af springhaler og mider, mens gødningsfluer og –biller efterstræbes af rovbiller, løbebiller edderkopper og rovfluer, som også jager hinanden. Alle skal passe på, at de ikke bliver angrebet af snyltehvepse eller ædt af de mange hvirveldyr, som gerne jager smådyr omkring gødningen – det kan være fugle eller spidsmus, som er på jagt”*. Og her er vi ved sagens kerne, for i de kreaturafgræssede marker og enge udgør den kokassetilknyttede smådyrsfauna et meget væsentligt bidrag til Vibens føde. Og til Vibeungernes føde. Derfor er disse habitater ekstremt vigtige for Vibeoverlevelse!

En tikkende bombe?

Under denne overskrift skjuler der sig en bekymring for det fødegrundlag, jeg lige har beskrevet.

For måske er det slet ikke så tilgængeligt, som vi tror. Min bekymring går på den udbredte medicinering mod parasitter af de græsningsdyr, vi så gerne vil have ud og pleje naturen, det kvæg, som er så meget en mangelvare, hvis vi skal holde vores enge, strandenge, moser og overdrev åbne med græsmosaiske åndehuller i den eutrofierede tilgroningsnatur.

Det er en upåagtet bekymring, som nok kunne være et studium værd, da der i øvrigt mangler viden om den geografiske udbredelse og omfanget af infektionerne. <https://www.landbrugsinfo.dk>

Der er tale om infektioner af fortrinsvis lungeorm, løbetarmorm og leverikter, som er de vigtigste parasitter på naturplejearealer. Leverikter og lungeorm er fremherskende på våde naturarealer, mens løbetarmorm især er det på overdrevsarealer. Altså på græsarealer udenfor omdrift og netop de arealer, der er mest interessante i Vibesammenhæng. Samtidig kan det være et problem, at en række sygdomsforebyggende tiltag som pause i afgræsningen, foldskifte, lav belægningsgrad m.v. kan være i modstrid med regler og forudsætninger for økonomisk tilskud. Sammenlagt betyder det, at det kan være problematisk at rekruttere et tilstrækkeligt antal dyr til at holde græsset i den højde, der er interessant for Viben og andre fugle. Den tikkende bombe ligger i medicineringen! Ormemidler (Ivermectin, og måske Virbalan vet., Fasinex eller Valbazen) udskilles efterfølgende i gødningen, fx er nedbrydningen af Ivermectin meget langsom. Man kan måle ormemidlerne i gødningen to måneder efter, og det har vist sig, at de i hele den periode har stærkt hæmmende virkning på fx stik- og kvægfluer Hansen i Kaskelot 186, side 14, men sikkert også på mange andre smådyr. Sker behandlingen derfor med en med strategisk forebyggende ormepatron med depotvirkning før udbindingen, er det klart, at kokasserne ikke kommer til at indeholde det spisekammer af byttedyr for Viben, for målet var jo netop at slå dyr, larver og æg ihjel. Da der samtidig i stigende grad forekommer resistens hos parasitterne, må det derfor anbefales at undlade de forebyggende behandlinger. Her er måske en upåagtet brik til puslespillet om Vibens tilbagegang på engene, og måske yderligere en grund til at rejse **Vibealarm?**

Forgubning af Vibebestanden?

En følge af de senere års lave ungeoverlevelse kan være en "forgubning" af bestanden, altså det faktum, at når der ikke i tilstrækkeligt omfang sker supplering af bestanden med ungfugle, så vil de resterende fugle gradvist blive ældre, bestanden "forgubber". Hermed kan Viberne være inde i en ond spiral, der har selvforstærkende effekt. Jeg ved ikke om gamle fugle har samme fertilitet, som yngre fugle (endnu et forskningsprojekt?). Jeg ved ikke om dette er tilfældet, at tiden arbejder imod foryngelse, men jeg ved 1) at Viben kan blive gammel (dansk aldersrekord er 24½ år Trækfugleatlas, 2) at engelske undersøgelser har slået fast, at bestandens gennemsnitlige levealder er stigende Shrub: The Lapwing. Det kan selvfølgelig forklares ved bedre vinteroverlevelse på grund af klimaforandringerne eller ved et samlet mindre jagttryk i forlængelse af, at arten er blevet jagtfredet i større dele af dens udbredelsesområde. I Danmark er Vibebestandens dødelighed undersøgt for mere end 30 år siden Bak&Ettrup 1982 men en ny undersøgelse synes at være påkrævet. Især ud fra det faktum, at bestanden nu er i voldsom tilbagegang i modsætning til undersøgelserne, der er foretaget i slutningen af 1970'erne. Her er lidt tal over dødeligheden:

Tabel 11 viser den årlige dødelighedsprocent. Dødeligheden indenfor det første leveår (fra 1. august til 31. marts det følgende år) er større, da ungfuglene er uerfarne i at undgå farer. For voksne fugle er dødeligheden konstant årene efter. Forskellene de enkelte lande imellem skyldes snarere forskellige beregningsmetoder. Det antages dog, at populationer med kortere træklængde har bedre overlevelseschance.

Land	Førsteårsdødelighed	Voksendødeligheden	År
Danmark	43,9 %	33,2 %	1982
England		34,4 %	1955
Mellemeuropa	39,7 %	32,2 %	1975
Holland		40 %	1940
Tyskland	35 %	27 %	1995

Ud fra den beregnede dødelighed, kan den gennemsnitlige forventede yderligere levetid beregnes til 2 år og 1 måned for ungfugle og 2 år og 6 måneder for voksne fugle

En næsten flyvefærdig unge. Den kan se frem til at skulle leve godt 2 år mere. Foto: Tom Willestofte.

Fortsættes lidt i samme tema, så konkluderes det i Bak & Ettrup, 1982, at *"såfremt der skal være balance i den danske Vibebestand, skal hvert par, der påbegynder ynglesæsonen, i gennemsnit producere 1,18 flyvedygtig unge"*. Og de fortsætter: *"Dette er heller ikke urealistisk, idet der på de bedre danske strandenge er registreret en produktion på mindst 1,24 uge pr. par"*. Man mærker, at tallene er mere end 30 år gamle, for Vibebestanden er jo netop ikke i balance. Hverken i Danmark eller hos vores naboer, hverken på strandengen eller i landbrugslandet. Arten er herhjemme optaget på vores nationale gulliste som opmærksomhedskrævende, men tilbagegangen har indtil videre ikke været stor nok til at flytte Viben et niveau op til en placering på rødlisten. På den danske rødliste er Viben stadig vurderet som "ikke truet". I vores nabolande Norge og Tyskland er Viben for længst på rødlisten. Her har man i lighed med Danmark, England og Finland i 1980'erne og 1990'erne oplevet en tilbagegang på mere end 50 %. I Norge er der friske tal fra 2011-13: *"Det nasjonale bestandsestimatet viser en vipebestand på 7380 -10 000 par i Norge"*. *"Dette er i underkant av en fjerdedel av minimumsverdien i det forrige estimatet"* hvor Hekkebestanden ved utgivelsen av Norsk fugleatlas i 1994 ble vurdert til 40 000-80 000 par. Heggøy (2014): Vipa går en usikker framtid i møte.

Prædationsprofilen, påvirkningen fra rovdyr

På mine talrige observationer, har jeg blot **en enkelt gang set ræv**. Jeg har mange gange set de sociale Viber afvise og mobbe måger, rovfugle og kragetøj (ja selv Fasan) væk fra æg eller ungers nærhed. Jeg har aldrig set direkte redeplyndring eller ungerrøveri. Med en tilbagegang af Vibernes antal, vil det kollektive forsvar blive udtyndet, derfor har solitært ynglende Viber ringere ynglesucces. For at lægge brikkerne til Vibernes tilbagegang, så må også prædationspåvirkningen have et par ord med på vejen, selvom afsnittet overvejende baserer sig på undersøgelser foretaget af andre.

Under Vibealarm II, som beskriver forholdene på strandengen Monnet og Vadehavet har jeg nævnt, at rovdyr som Ræv kan være medvirkende til den dramatiske nedgang. Hermed menes prædation af Vibens

Vibe jager Rørhøg på flugt.
Foto: Chris Knights.
© arkive.org

reder og unger som altså her i Vibens kernehabitat skulle kunne forårsage afgørende indhug i bestanden. Man må jo lede efter andre årsager end strengt strukturelle til reduktionen her, hvor landbrugets aftryk kan isoleres til svingende afgræsning og måske orme patronernes påvirkning af byttedyrsfaunaen. Vejrforholdene ufortalt, så må den angivne prædation

fra rovdyr belyses nærmere. Som potentielle prædatorer på Viben, dens æg eller unger er oftest nævnt Ræv og andre rovpattedyr af mårfamilien samt fugle: Rovfugle, måger og kragefugle.

Rævens påvirkning af fuglebestande er velundersøgt og der er mange eksempler på, at ræve kan ødelægge jordrugende fuglekolonier, det er ofte beskrevet fra småøer. Derimod er konklusionerne ofte meget forskellige, endog modstridende, når forholdet beskrives for (strand)engsrugende vadefugle. Og det er jo netop det, det drejer sig om her.

Her følger lidt konklusioner om ræven og vadefugle fra Ynglefugle i Tøndermarsken og Margrethe Kog 1975-2009.

Resultaterne peger i retning af, at en stigning i rævebestanden har påvirket engfuglenes reproduktion negativt. Undersøgelser i 2005-2009 viser, at prædation er den mest betydende årsag til, at Viben mister æg og unger, og der er stærke indikationer på, at ræven er den væsentligste prædator, og at Vibebestanden aktuelt ikke er selvreproducerende. I rapporten hedder det dog:

"Vadefugle og deres afkom udgør efter alt at dømme kun en ubetydelig del af rævenes samlede fødeindtag og er derfor formentlig ikke af betydning for rævebestandens opretholdelse. Dette understøttes af studier af rævenes adfærd, som viser, at rævene færdes mindre hyppigt i områder med høje tætheder af vibereeder, end man skulle forvente. Der er med andre ord intet, som tyder på, at rævene målretter deres fødesøgning efter vadefuglereeder."

En omtrentlig tæthed af 1 aktiv ræv per 100 ha betyder, at et tilfældigt punkt på en fenne i gennemsnit vil blive passeret af ræv inden for 10 meters afstand hver 5. nat, hvis en ræv i forbindelse med fødesøgning tilbagelægger 10 km per nat (Goszynski 1986, 1989: 9-13 km). Ud fra samme regnestykke kan man komme frem til, at samme tilfældige punkt hver 50. nat vil blive passeret af en ræv inden for 1 meters afstand. Simpel sandsynlighedsregning tilsiger dermed, at et givet punkt i løbet af en periode på 30 dage (den omtrentlige rugeperiode for vibekuld) med 45 % sandsynlighed vil blive passeret af en ræv inden for 1 meters afstand mindst én gang, og med 99,88 % sandsynlighed blive passeret inden for 10 meters afstand, hvis rævene færdes tilfældigt i landskabet. Uden at der skal lægges for meget i tallenes præcise størrelser, viser dette simple regnestykke, at rævene uden at gå efter engfuglereeder direkte vil kunne udøve et betydeligt prædationstryk alene gennem deres bestandstæthed og almindelige aktivitet."

Fra Tipperne er der i perioden meldt om prædationsrater på mellem 18,6 % og 92 %. Her forsøgte man at afsløre synderen med opsætning af redekameraer og temperaturloggere foruden fysiske undersøgelser. Ganske vist blev Ræven afsløret som ægrøver, men kun i halvdelen af tilfældene. Mink, som færdes mere uset end Ræv kom under mistanke. Laursen et al. DOFT 2008/2.

Sussie Pagh når i sin grundige undersøgelse for Dyrenes Beskyttelse Evaluering af baggrund for regulering af ræv frem til følgende konklusioner på rævens og andre prædatorers rolle i vådområder:

- Flere prædatorer har indflydelse på ynglesuccesen hos jordrugende fugle i vådområder.
- Pattedyr er de mest almindelige prædatorer på reder, mens rovfugle er de mest hyppige prædatorer på kyllinger.
- I undersøgelser hvor der kan påvises en effekt af prædator kontrol på ynglefugle, er flere prædatorer fjernet.

- I mange vådområder er der et kompliceret netværk af konkurrerende prædatorer. Disse prædatorer vil i mange tilfælde genoprette prædationstrykket, hvis en eller få prædatorer i området fjernes.
- Prædationstrykket kan være habitatrelateret og en effekt af et ændret landskab: a) Fx dræning, så prædatorer får adgang til områder, de ikke tidligere har haft adgang til. b) Ændring af vegetationen i området kan betyde dårlig dækningsgrad, fx for kort græs så prædatorer lettere kan finde reder og kyllinger c) Mangel på føde som både reducerer fuglenes fitness og gør dem mere risikovillige for at få fat på føden og dermed lettere at fange for prædatorerne d) Ændringer af fødegrundlaget i området. Fald i antallet af kaniner eller smågnavere kan resultere i at rævene skifter til at prædere på fuglekolonier som dermed virker som alternativt bytte eller en øget tilgang af føde (fx kadavere af husdyr), som kan opretholde en større bestand af ræve året igennem og dermed et større prædationstryk på ynglefugle i ynglesæsonen.

At skaden i Tøndermarsken og på Monnet sker i disse år, er derimod uforklarlig. Ganske vist ses ræv i området, men rævebestanden topper ikke lige nu. Tværtimod taler både index og jagtstatistikken om nedgange i antallet af ræve.

Tabel 12 viser forskellige prædators antal i tal. Index er fra DOF's statistikker, mens jagtudbyttet er fra Vildtudbyttestatistikken.

Prædator	(År) index	Jagtudbytte	2013 index	Jagtudbytte 2013
Rørhøg	(1983) 100	0	411	0
Spurvehøg	(1976) 100	0	63	0
Tårnfalk	(1976) 100	0	70	0
Musvåge	(1976) 100	0	123	0
Sølvmåge	(1976) 100	Ca. 200.000	169	16.300
Stormmåge	(1976) 100	Ca. 15.000	49	0 fredet 1994
Hættemåge	(1976) 100	Ca. 30.000	33	0 fredet 1994
Krage	(1976) 100	267.600	141	86.500
Husskade	(1976) 100	135.700	122	29.400
Ræv	(1984) 100	44.800	69	27.800

Jagtudbyttet kan være påvirket af jægnernes holdninger til fx rævene og til ændringer i jagtloven. Derfor giver de ikke altid et klart billede af fx rævebestandens størrelse. En intensivering af jagten eller reguleringen, som der blev indført med den seneste jagtlov, vil måske fremover kunne afspejle sig

som en stigning i antallet af nedlagte ræve, uden at der er tale om en reel bestandsstigning. Der findes ingen teknikker, som kan kalibrere vildtudbyttet i forhold til jægnernes indsats.

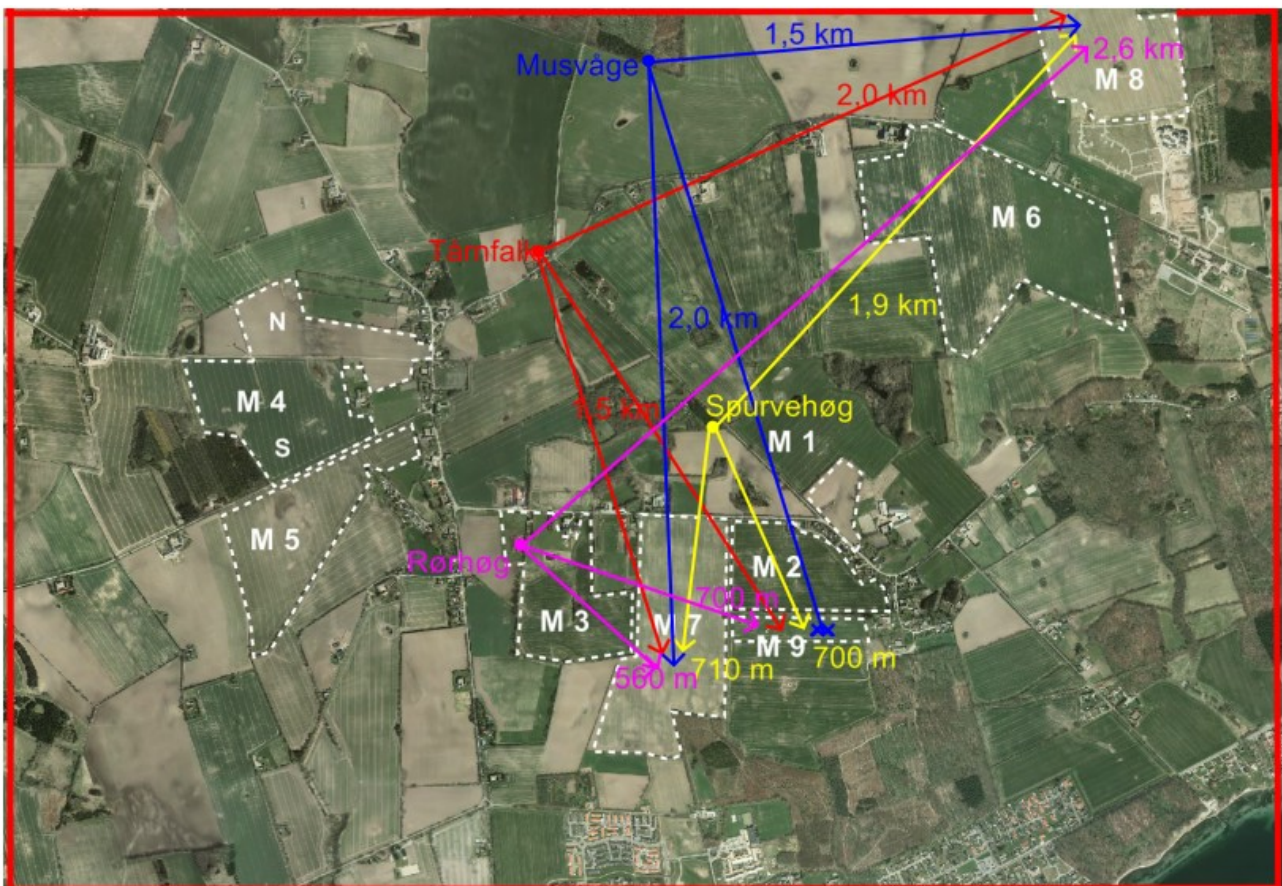
For andre prædatorer som fx store måger og kragefugle er angivelserne modsætningsfyldte. Disse skydes i dag i langt mindre antal end tidligere på trods af, at deres antal er vokset betragteligt. Så som det ses, kan jagtstatistikker ikke nødvendigvis bruges til at sige noget om forskellige bestandes status. Jeg tror dog også, at det modsætningsfyldte forhold kan skyldes, at såkaldt skadedyrsbekæmpelse ikke har den samme status som tidligere. Den revirpleje, det er udtryk for, skyldes en slags "rettidig omhu" gennem omsorg og hyppig tilstedeværelse. Fx er rævejagt en foreningssocial vinterdisciplin, som kræver et langt og forfinet erfaringsgrundlag nu på vej henimod en marginalisering. Individualiseringen slår nu igennem i bukkejagten, som næsten har kultstatus og som får årlig medieplads i nyhederne den 16. maj. Her styrkes rekrutteringen med beretninger om bukkefeber, der taler til den indre selvrealisering for et pengestærkt publikum. At Viben oplevede sin storhedstid i midten af forrige århundrede, falder sammen med, at rovdirene blev holdt nede. Det gælder bevisligt rovfuglene, som først fik jagtfred i 1967, samtidig var bestandene trykket i bund af miljøgifte. Så når vi nu ser de fleste rovfugle tiltage i antal, går det selvfølgelig ud over fx Viberne.

I mine talrige samtaler med landmændene om Vibernes tilbagegang i forhold til tidligere, hører jeg ofte nævnt de mange rovdyr, herunder rov- og kragefugle som en bekvem forklaring. At rovfugle tager Vibekyllinger, er der ingen tvivl om. Se bare billedet på næste side.

Natprædatorer, herunder ræv, står for hovedparten af æg-prædationen, mens dagprædation på fx Vibeunger hovedsageligt kan tilskrives rovfugle.

Som bytte vil gnavere for Tårnfalken formentlig i naturen være langt at foretrække frem for Vibekyllinger. At det ind i mellem sker, er billedet fra Holland eksempel på. En Vibekylling vil dog kun være andetvalget, for selv med daggamle ungers vægt på højst 35 g, er næringsværdien kun halvt så stor som fx laboratoriemus på 20 g.

Figur 17: Afstande mellem rederne fra Tårnfalk, Spurvehøg, Rørhøg og Musvåge og de aktive Vibemarkers i 2014. © Geofyn. 2013

I England har man forsøgt sig med bekæmpelse af både ræve og krager. Det har vist sig, at det i nogle områder kan være et effektivt middel til at forbedre Vibernes ynglesucces og føre til større ynglende vadefuglebestande, men metoden er ikke effektiv alle steder, for fjernes en eller få prædatorer, så ændres konkurrenceforholdet mellem prædatorerne og andre kan overtage.

Det er mit indtryk fra studierne ved Svendborg, at i landbrugslandet er det snarere driften og de deraf afledte sideeffekter, der er bestemmende for bestandsstørrelsen og at prædatorproblematikken betyder mindre end på engene. Samlet set kan begge faktorer i fællesskab være ansvarlig for den udbredte nedgang af Vibernes antal. En udvikling, der er set over hele Europa og som gør missionen om 1) at standse tilbagegangen og 2) at styrke antallet af ynglende Viber endnu mere vanskelig, men påkrævet.

Viben som vildt

I Danmark blev Viben endelig fredet i 1982. Dengang lå antallet af skudte Viber på omkring 10.000 fugle årligt. Viben er dog stadig en jagtbar vildtart, bare uden jagttid. Et forhold, der bør laves om, så jægerne ikke ved passende lejligheder kan drøfte, hvorvidt jagten skal genindføres. Således i 2009: *Danmarks Jægerforbund har ønsket en vurdering af, om der vil være mulighed for en bæredygtig jagtlig udnyttelse af følgende arter (herunder Viben), der ikke aktuelt har jagttid.* Faglig rapport fra DMU nr. 742 2009

Viben er på Fuglebeskyttelsesdirektivets Bilag II/2. Belgien, Danmark, Grækenland, Spanien, Frankrig, Irland, Italien og Malta må give arten jagttid. Det sker stadig i Sydeuropa. Her jages Viben fortsat i Italien, Grækenland, Spanien og Frankrig. Og med et årligt udbytte i Frankrig på op imod ½ mio. fugle European Management Plan 2009-2011. Jagt på en fugleart i konstant tilbagegang kan ikke betegnes som bæredygtig og en jagtlig udnyttelse vil øge den rate, bestandene går tilbage med. Det må høre op!

Vil vi Viben? Fra viden til handling

Som nævnt ovenfor er situationen så alvorlig, at det er relevant at udstede Vibealarm. I min rapport har jeg i år foruden landbrugslandet berørt Vibens kernehabitat (strand)engen. Også her er situationen som påvist alvorlig. I vores nabolande og ude i Europa ser det også sort ud: Viben er i dramatisk tilbagegang. Det kan derfor være svært at bevare optimismen for dens fremtid, måske er det allerede for sent.

Vi må dog ikke give op! Den folkekære fugl har sin plads i vores kulturhistorie. Den er hyppigt brugt i malerkunsten, i vores slidstærke sangskat og i litteraturen, ligesom arten har stor symbolværdi som en modig afkomsforsvarer og elsket forårsbebuder i det bondeland, som næsten alle vi danskere er rundet af.

Der grund til at betone Danmarks særlige forpligtelse overfor Vibens ve og vel, som det hårdest dyrkede landbrugsland i Europa, hvor 57 % af arealet er under plov. **Vi må gå forrest!** Og vi må have landbruget med! For det er jo på deres jord, Viben skal overleve. Landbruget er ansvarligt for tilbagegangen for fuglene med marktilknytning, nu må det være den del af løsningen for at hjælpe dem på fode igen. Vejen må banes for, at landbruget indser, at det har et ansvar for, at det vilde dyreliv kan sameksistere med erhvervet. Man må opfordre til et parløb, hvor det er helt naturligt at give plads til naturen ved siden af produktionen.

Naturen har leveret, nu må landbruget levere. Man kunne fx appellere til, at den produktionsstigning og rationaliseringsgevinst, erhvervet har oplevet de seneste årtier, omsættes til at give naturen bedre forhold og mere plads. Enhederne og maskinparken er blevet større og større, men i forhold til naturen, er landmanden ikke blevet større i slav'et. Tværtimod, der er tale om en omvendt proportionalitet. Naturen skal ikke betale for, at landmanden har foretaget nogle forkerte investeringsbeslutninger. Derimod synes jeg, at man kan forvente, at landmanden føler, at han skylder naturen noget til gengæld for sin driftseffektivisering. Lad mig give et par eksempler: Dyrk markerne rektangulært, og efterlad de ukurante bræmmer som bidrag til naturen. Lad den øgede nedbør stå som våde lavninger og lad tørre pletter på

bakketoppe med misvækst stå. Giv gødning og gift på de "fedeste" og sikre partier, men skån de marginale. Let såmaskinen nogle gange under såningen, bare 4-5 m ad gangen. Læg marken omkring gården ud med græs og lad den afgræsse med kreaturer. Og så videre...

18 anbefalinger til Vibevelfærd

Ovenstående spredte ønsker for naturen, må systematiseres og blive en del af godt landmandsskab. Jeg har i mine tidligere opdateringer altid gjort et stort nummer ud af de naturpolitiske tiltag, der set med mine øjne skal til for at sparke døre ind, som både her og nu og på længere sigt kan hjælpe med at løfte Viben ud af dens nødlidende situation. Det synes i år mere påkrævet end nogensinde at fokusere på de ting, der må sættes i værk, derfor gentages de her. **Jeg sætter gerne min arbejdskraft til rådighed for at hjælpe til med at føre initiativerne ud i livet.**

Vil vi Viben (og de andre fugle ude i agerlandet), følger her 18 anbefalinger til Vibevenlig drift. De første 9 har karakter af landbrugspolitiske initiativer, der kunne løftes af politikerne, da nøglen til flere fugle på markerne fundamentalt ligger i landbrugspolitikken.

- 1. Omlægning af landbrugsstøtten med modulering fra søjle I til søjle II.**
- 2. Stop for den frie drænsret af lavbundsjord.**
- 3. Vibelavninger (fugtige lavninger) friholdes for normal drift.**
- 4. Der etableres lærkepletter (bare pletter) i marken under såningen. Vibelavninger og lærkepletter bør kombineres.**
- 5. Behandlingshyppigheden (sprøjtning) må ned.**
- 6. Krav om flere køer på græs, og dermed mere vedvarende græs i landskabet.**
- 7. Krav om større andel af vårafgrøder.**
- 8. Implementere Natur og Landbrugskommissionens 44 anbefalinger.**
- 9. Vibeværn og anden naturbeskyttelse må introduceres som pensum på landbrugsuddannelserne.**

De næste 9 er operationelle og beskriver de initiativer, den enkelte landmand umiddelbart kan sætte i værk.

- 10. Undlad dræning af fugtige pletter**
- 11. Alt markarbejde om foråret (pløjning, jordbearbejdning, såning og tromling) bør udføres i et hug**
- 12. Kør udenom de fugtige lavninger forår og sommer**
- 13. Kør udenom Vibereederne**
- 14. Lad gerne en bræmme stå langs markens yderkanter**
- 15. Sæt gerne nogle husdyr ud på græs**
- 16. Undgå sprøjtning i de marginale markpartier**
- 17. Undgå gødningsudbringning i de marginale markpartier**
- 18. Benyt flere vårafgrøder i sædskiftet**

19-20 nødvendige naturpolitiske tiltag

Også DOF må ud af sin tornerosesøvn og "forfremme" foreningens symbol- og logofugl siden 1906 med initiativer, der både er synlige og resultatgivende. Jeg tror faktisk, at **foreningen endda kunne profitere på at råbe højt og rulle hele organisationens formåen og prestige ud over denne sag.**

Regeringens Naturplan Danmark er et af tre indsatsområder en • Styrket indsats for vilde planter og dyr: Regeringen iværksætter målrettede initiativer for truede og sjældne arter, men også for at styrke naturens mangfoldighed generelt. Under denne hat må der gøres noget for Viben!

Også andre "grønne foreninger" eller kulturhistorisk interesserede foreninger kunne engageres til en fælles sag til Vibens bevarelse i naturen og kulturen. Viben må ikke forsvinde ud af vores bevidsthed.

- 1) Vibens dramatiske bestandsnedgang gennem de sidste 50 år må erkendes, fx ved årligt at udnævne en dag som **"Vibens Dag"**, ved dens tilbagekomst om foråret med arrangementer rundt omkring. Udpege Viben som **"Årets Fugl"** (i lighed med Norge, Tyskland mv.) fx i 2016 og opruste med information og relevante Vibefremmende initiativer. 2) Der må udarbejdes en **dansk handlingsplan** for Vibens overlevelse i lighed med de langsigtede handlingsplaner for andre engfugle og fx Agerhøne, Engsnarre og Rød Glente. 3) Der må iværksættes en **oplysningsindsats overfor landmændene** og fx udarbejdes et indstik til landmændenes aviser, hvor bl.a. de 18 anbefalinger til Vibevenlig drift gennemgås. 4) Der må **oprustes på hele informationsiden**, fx støttes op om initiativer, der kan føre til forbedring af Vibens forhold. 5) Eller støtte en **naturfilm om Viben til tv** med biologisk indhold fx af Jan Tandrup, men så sandelig også med det indhold, jeg bragte i min artikel i Fugle & Natur om "Viben i vore hjerter, Viben i vores kultur". 6) **Foretræde for miljø- eller fødevarerministeren** for at forklare sagens alvor om Viben og de øvrige fugle i agerlandet. 7) Lobbye sig ind og få **plads i jægerens Markvildtlav** med profilering af Viben i forhold til projektets ønske om at gøre noget for alle, også ikke-jagtbare vildtarter her og nu. 8) Få fx Søren Ryge med på ideen om at lave en **film om landbruget før og nu med paralleller til fuglelivet**, måske især Viben. 9) Skaffe støtte til en **bog om Viben** i stil med Hans Skovs "Storken, en kultur og naturhistorie". Måske som udgivelse af Johs. Larsen Museet i Kerteminde og med en prominent plads til Viben i vores kultur, dvs. digtning, malerkunst og folkløse. 10) **Udarbejde undervisningsmateriale** til folkeskolefaget Natur & Teknik med landbrugsbiologiske forhold og Viben og de andre af vores kulturfølgearter i fokus. 11) Lave **indslag til TV2's lokale stationer og DR's lokalradioer til foråret, når Viben er på trapperne** 12) **Gentage landbrugskampagnen "Sådan ligger landet"** med ny dokumentation og viden, herunder en ny og bredere vinkel på den landbrugstekniske udviklings betydning for fuglelivet, herunder Viben. 13) Opdatere kampagnens **powerpointpræsentation med tilbud om at komme ud af huset til landboforeninger, foredragsforeninger, mv.** 14) Samle og aktualisere vores viden om landbrugsstøttens muligheder til gavn for fuglelivet til et **pædagogisk faktaark** til landboforeninger og Videncenter for Landbrug. 15) Få **Naturkanonfuglen Viben sat på den røde liste** som sårbar. 16) Få **Viben på Facebook**, fx under en gruppe som Vibens venner. 17) Udarbejde et journalistisk vinklet **temanummer af Fugle og Natur** med nærværende opdaterings indhold, så man når alle DOF's medlemmer og biblioteker. 18) Endelig spørger jeg: Hvorfor skal det i øvrigt altid være helt akut truede fuglearter, der har foreningens bevågenhed? Jeg tænker her på det projektet, der engang hed "In Aid of Eight" (de 8 fokuserter under DATSY-projektet og som senere udviklede sig til Projekt Fokuseret Fugleforvaltning), som naturligvis har min dybeste sympati, men **føj Viben til Projekt Fokuseret Fugleforvaltning.** 19) Sætte et projekt i søen i lighed med **"Das Bodenbrüterprojekt"** i den tyske delstat Sachsen, det kunne organiseres af DOF's Landbrugsgruppe. 20) Henvendelse fra DOF om **stop af jagt på Viber i Sydeuropa.**

De andre fugle

Ud over Viben forekommer et antal andre fuglearter i landbrugslandet. De fleste af disse kan desværre opvise en lignende bestandsudvikling med artsspecifikke variationer. **Samlet set er landbrugslandets fugle i perioden 1976-2013 gået tilbage med 41 %.** Inden for det seneste årti (2004-2013) er ændringen således 21 % lavere for landbrugslandsfuglene. Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013.

De arter, det drejer sig om, er de 22 arter i "indikatoren landbrugsland": Tårnfalk, Agerhøne, Vibe,

Dobbeltbekkasin, Sanglærke, Landsvale, Engpiber, Gul Vipstjert, Hvid Vipstjert, Bynkefugl, Stenpikker, Sjagger, Gærdesanger, Tornsanger, Rødrygget Tornskade, Råge, Krage, Skovspurv, Stillits, Tornirisk, Gulspurv og Bomlærke.

På mine talrige ture i landbrugslandet, har jeg ialt set 92 arter i de 4 måneder, jeg har dækket Vibeforåret. Jeg forsøger nedenfor først at inddele 50 hyppigt iagttagede (ynglefugle)arter i forhold til deres afhængighed af selve markerne. De 22 indikatorarter er markeret med **fed** og **kursiv**.

Arter, der både yngler og fouragerer på marken: **Vibe**, **Strandskade**, **Agerhøne** og **Sanglærke**.

Arter, der yngler i småbiotoper grænsende op til

marken: Gøg, Musvit, Blåmejse, Jernspurv, Solsort,

Sangdrossel, Rødstjert, **Engpiber**, Kærsanger, Munk, Havesanger, **Gærdesanger**, **Tornsanger**, Gransanger, Bogfinke **Stillits**, **Gulspurv** og **Tornirisk**.

Arter, der yngler andetsteds og kun fouragerer (jævnligt) på marken: Grågås, Gråand, Rørhøg, Musvåge, Tårnfalk, Spurvehøg, Lille Præstekrave, Sølvmåge, Stormmåge, Hættemåge, Blishøne, Fasan, Ringdue, Tyrkerdue, **Hvid Vipstjert**, **Gråkrage**, Sortkrage, **Råge**, Ravn, Huskade, Stær, Grønirisk, **Skovspurv** og Gråspurv.

Arter, der kun bruger luftrummet over marken (til fouragering): Mursejler, **Landsvale**, Bysvale, og Digesvale.

De resterende 7 PECBMS-arter (**Sjagger**, **Bynkefugl**, **Stenpikker** og **Rødrygget Tornskade**) forekommer i landbrugslandet vest for Svendborg kun som (uregelmæssigt) forbigående under trækket, mens jeg slet ikke har set eller hørt **Dobbeltbekkasin**, **Gul Vipstjert** og **Bomlærke** på mine 112 ture i 2014.

Med mit store talmateriale har jeg fået dokumentation på mange af de tanker og fornemmelser, jeg havde derude i felten. Hvilke fugle er i virkeligheden de hyppigste i landbrugslandet på, omkring og over markerne. Det svar vil jeg belyse med tre top 25 lister, som er baseret på oplysningerne fra det store skema, jeg bringer som tabel 13. Kort sagt, hvilke arter er de hyppigste derude i forår og forsommer.

*Tabel 13 (på de næste sider) viser i et overblik fordelingen og forekomsten af de 92 fuglearter, jeg så på mine 112 obsdage i marts, april, maj og juni. Tabelhovedet angiver Markbloksnummer, fx M1, desuden antal besøgsdage ud af de mulige. Lodret er farvede kolonner samlede antal observationer, mens hvide kolonner er samlede antal individer. *ved M8 og M9 betyder, at kun obs fra maj og juni er medtaget, eftersom M8 og M9 først blev inddraget senere i forløbet.*

Det europæiske projekt, der kaldes Pan-European Common Bird Monitoring Scheme (PECBMS) har 39 arter som indikatorarter for landbrugsland i den atlantiske region af Europa, som Danmark tilhører. I Danmark er antallet 22.

Tårnfalk, Agerhøne, Vibe, Dobbeltbekkasin, Sanglærke, Landsvale, Engpiber, Gul Vipstjert, Hvid Vipstjert, Bynkefugl, Stenpikker, Sjagger, Gærdesanger, Tornsanger, Rødrygget Tornskade, Råge, Krage, Skovspurv, Stillits, Tornirisk, Gulspurv og Bomlærke.

Markblok nr. Besøg/mulige	M1 111/122		M2 112/122		M3 111/122		M4 112/122		M5 111/122		M6 112/122		M7 110/122		M8* 53/61		M9* 53/61		Ialt		
Hare	1	1	2	5	5	5	20	27	9	14	23	55	5	9	19	48	12	23	96	187	
Rådyr			1	1			8	11					2	2			6	6	17	20	
Ræv					1	1													1	1	
Skarv	2	3	5	6	9	16	6	9	1	1	8	14	10	11	1	1	3	8	45	69	
Fiskehejre	2	3	3	3	7	8	9	11	3	3	2	2	3	3					29	33	
Knopsvane									1	2									1	2	
Sangsvane			1	25	1	20													2	45	
Grågå	28	72	9	26	51	352	41	511	2	6	5	16	26	216	2	9	1	7	165	1215	
Bramgå					4	800	1	115	1	75	1	110	1	95			1	68	9	1263	
Gravand	5	10	4	6	12	26	2	3					3	3					26	48	
Knarand					1	2													1	2	
Krikand	3	20	3	9	4	7													7	16	
Gråand	16	34	2	6	43	90	15	25	3	24	1	1	12	19	13	22	1	3	106	224	
Skeand					2	3													2	3	
Troldand					2	4	1	2											3	6	
Havørn											1	1	2	2					3	3	
Hvepsevåge													2	11					2	11	
Hedehøg			1	1					1	1									2	2	
Rørhøg					5	5	1	1	5	5	5	5	1	1	1	1	1	1	19	19	
Duehøg															1	1			1	1	
Spurvehøg			1	1	1	1	1	1					3	4					6	7	
Musvåge	1	1	1	1			12	14	4	4	10	12	5	5	7	7			38	44	
Vandrefalk					1	1													1	1	
Tårnfalk	1	1	1	1			3	5			2	2	1	1			8	14	16	24	
Agerhøne			3	4	9	18	1	1	2	4			3	5					18	32	
Fasan	16	17	5	13	26	26	27	35	24	26	22	22	60	62	9	19	20	20	209	240	
Blishøne					71	117	26	37											97	154	
Gr. Rørhøne							1	1											1	1	
Strandskade	1	2	1	1	11	18			1	1			8	14	1	2	6	7	29	45	
Vibe	1	1	8	9	20	33	1	2	16	50	8	25	42	218	8	12	14	20	118	370	
Lille Præstekrave															3	3			3	3	
Svaleklire	1	1			1	1	1	2											3	4	
Hættemåge	5	35	8	76	28	166	20	274	10	460	10	153	10	165	6	9	2	3	99	1341	
Stormmåge	4	15	4	149	39	155	31	1246	5	154	16	97	7	165	11	51	1	1	118	2033	
Sildemåge	1	1									1	1							2	2	
Sølvmåge	5	5	8	37	52	109	39	308	11	84	13	35	22	38	4	9	4	4	158	671	
Svartbag			1	1	1	1					1	1							3	3	
Huldue													1	4					1	4	
Ringdue	72	104	60	82	99	225	74	132	74	107	41	74	79	235	24	39	38	53	561	1051	
Tyrkerdue			4	8									1	2					5	10	
Gøg	4	4	1	1	14	14	2	2	1	1	2	2	4	4			3	3	31	31	
Mursejler	1	3			9	17	2	7			4	16	1	1	1	2	3	3	21	49	
St Flagspætte	9	9	26	30	2	2			1	1									36	42	
Sanglærke	11	11	83	121	52	80	95	213	94	170	93	219	100	229	53	181	40	75	621	1299	
Digesvale							3	3	1	1					1	1			4	4	
Landsvale	41	131	14	22	62	253	49	199	21	50	20	65	31	109	19	39	23	49	280	917	
Bysvale	11	21	7	16	46	195	15	24	2	3	7	13	1	1	5	5	7	11	101	289	
Engpiber					2	2									6	7			8	9	

	M1		M2		M3		M4		M5		M6		M7		M8*		M9*		Ialt	
Hvid Vipstjert	2	2	2	2	56	97	9	12	3	3	10	10	1	1	3	3	1	1	87	132
Gærdesmutte	2	2	4	4	23	23	11	11	1	1	2	2	23	23			22	22	88	88
Jernspurv	2	2	1	1	7	7	1	1	1	1	16	16	4	4			3	3	35	35
Rødhals					11	11													11	11
Rødstjert	3	3			29	34	19	20	1	1	13	13	1	1			6	6	72	78
Bynkefugl					2	3									1	1			3	4
Stenpikker					4	6	4	8	2	2					2	2	1	2	13	20
Solsort	48	66	39	41	74	124	57	78	41	43	54	65	52	57	4	4	32	32	401	510
Sjagger							5	150											5	150
Misteldrossel					1	1													1	1
Sangdrossel			7	7	3	3	2	2			5	5	9	10					26	27
Nattergal													1	1					1	1
Rørsanger	2	2																	2	2
Kærsanger	3	3					9	11											12	14
Gulbug					22	22					5	5					3	3	30	30
Gærdesanger	2	2	4	4	7	7	32	32			13	14	22	24	3	3	17	17	100	103
Tornsanger	31	36	16	20	43	81	39	63	18	19	43	68	40	55	31	43	33	37	294	422
Havesanger	6	6	1	1	3	3					1	1	1	1			11	11	23	23
Munk	28	28	14	14	40	45	22	24	32	32	36	41	43	46	1	1	30	31	246	262
Gransanger	19	19	11	11	41	45	32	37	11	11	20	21	35	35			12	12	181	191
Løvsanger	2	2	1	1	1	2													4	5
Halemejse													1	1					1	1
Sumpmejse			5	6															5	6
Topmejse			1	1															1	1
Blåmejse	19	27	24	36	24	28	1	1	5	5	14	32	11	15					98	144
Musvit	40	45	65	83	48	61	40	56	26	27	35	38	20	27			6	6	280	343
Spætmejse																	1	1	1	1
Rødr Tornskade					1	1													1	1
Skovskade									2	2			1	1					3	3
Husskade	13	14	57	73	32	56	28	47	20	31			11	17					161	238
Allike	19	38	14	23	75	328	52	134	11	29	29	71	16	115	12	28	3	9	231	775
Råge	49	175	76	344	74	324	69	310	32	179	101	621	76	412	27	179	34	131	538	2675
Sortkrage	1	1			2	2	2	2			2	2	2	2	2	2			11	11
Gråkrage	46	69	32	62	62	95	32	57	24	31	53	92	43	73	19	27	36	55	347	561
Ravn			2	2	4	4	1	1			1	1	4	5					12	13
Stær	4	6	10	26	57	247	10	40			4	14	3	12	11	50	16	43	115	438
Gråspurv	2	4	12	26	62	131	10	21	1	3	16	40	1	2					104	227
Skovspurv	26	65	72	285	88	329	28	84			19	50	9	30	1	1	1	1	244	845
Bogfinke	30	30	37	40	71	90	40	45	55	59	51	60	36	39			26	29	346	392
Grønirisk	29	31	29	34	35	49	17	19	3	3	39	44	12	12	1	3	1	1	166	196
Stillits	1	1	9	14	9	16	4	9			4	6			2	3	1	1	30	50
Grønsisken			11	36	1	2													12	38
Tornirisk					1	1	2	3							15	34	2	3	20	41
Dompap	1	2			1	2			1	2									3	6
Kernebider					2	4													2	4
Gulspurv	24	26	43	45	27	31	55	69	38	48	19	23	79	116	14	15	7	8	306	381
Rørspurv							1	1	1	1									2	2
Fuglearter	50		53		69		58		49		47		54		41		44			
Pattedyrarter	1		2		2		2		1		1		2		1		2			

Til højre ses min oplistning af de 25 hyppigste arter efter forskellige præmisser.

Det store skema i tabel 13 giver ved nærlæsning mange interessante oplysninger. Der er dog forskellige forbehold, der må tages i betragtning. Ikke alle de 9 markblokke er lige store, enkelte arter er kun set overflyvende og har således slet ikke benyttet landskabet (fx Skarv og Bramgås) og endelig kan ikke alle fuglearter være til stede i hele perioden, fordi de er trækfugle med sen ankomst. Alligevel viser der sig mange (for mig) overraskende ting: Tornirisk, Løvsanger og Engpiber er blevet sjældne arter med lokal forekomst. Rågen er Svendborgs signaturfugl med 1176 par i 2014, heraf ligger to store kolonier (Tankefuldskoven og Skovsbo) vest for byen, tæt ved flere af markblokkene. De enkelte markblokkes tal henover sæsonen vises i Appendix og her afsløres også det faktum, at afgrødens højde er bestemmende for fx mågernes og kragefuglenes forekomst, så de største tal ses i begyndelsen af sæsonen mens kornet står tyndt og med lav højde, senere vender fuglene tilbage efter høst, når jorden igen bliver tilgængelig.

Her ses måger og Stære på nybehandlet jord.

Markblok 3 skiller sig ud med et stort antal arter. Her er landskabet varieret med vandhuller og en kreaturafgræsset fersk eng, rørskov, levende hegn og desuden også en fåreafræsset mark med tæt og lav vegetation. I markblok 8 var afgrøden vårbyg og de fra syd tilstødende ubebyggede grunde tiltrækker mange Sanglærker, for her sprøjtes og gødes ikke.

Andre forhold spiller ind, hvad angår fuglenes forekomst ude i landbrugslandet: Tilstedeværelsen af levende hegn langs markerne er af vital betydning for mange af de hyppigste arter til fx redefæste (Ringdue, Solsort, Gråkrage, Bogfinke, Gulspurv, Tornsanger, Husskade og Gærdesanger) og som fourageringsbiotop. Det gælder både i yngletiden, hvor insekter er de søgte fødeemner, men så sandelig også

De 25 hyppigste (mest udbredte) fuglearter i landbrugslandet, hvis man ser på antallet af observationer. De danske PECBMS-indikatorarter for landbrugsland er markeret med fed og kursiv:

Sanglærke 621, Ringdue 561, **Råge** 538, Solsort 401, **Gråkrage** 347, Bogfinke 346, **Gulspurv** 306, **Tornsanger** 294, **Landsvale** 280, Musvit 280, Munk 246, **Skovspurv** 244, Allike 231, Fasan 209, Gransanger 181, Grønirisk 166, Grågås 165, Husskade 161, Sølvmåge 118, **Vibe** 118, Stær 115, Gråand 106, Gråspurv 104, Bysvale 101 og **Gærdesanger** 100

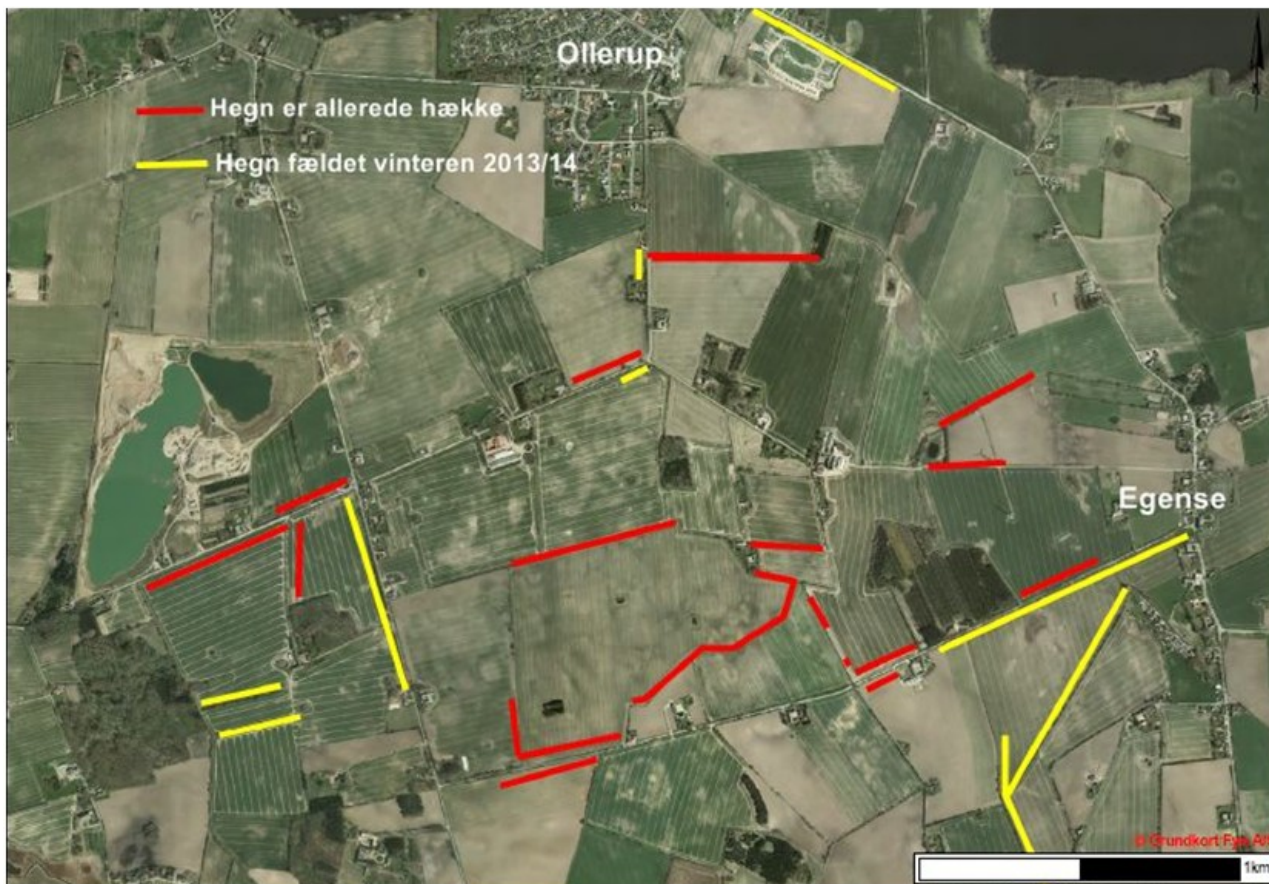
De 25 hyppigste (individantal) fuglearter i landbrugslandet:

Råge 2675, Stormmåge 2033, Hættemåge 1341, **Sanglærke** 1299, (Bramgås 1263), Grågås 1215, Ringdue 1051, **Landsvale** 917, **Skovspurv** 845, Allike 775, Sølvmåge 671, **Gråkrage** 561, Solsort 510, Stær 438, **Tornsanger** 422, Bogfinke 392, **Gulspurv** 381, **Vibe** 370, Musvit 343, Bysvale 289, Munk 262, Fasan 240, Husskade 238, Gråspurv 227, Gråand 224 og Gransanger 191.

De 25 hyppigst registrerede ynglefuglearter fra timetællingerne i Atlas III's første år.

Ringdue, Bogfinke, Solsort, **Gråkrage**, **Gulspurv**, Musvit, **Sanglærke**, Gransanger, Munk, **Landsvale**, Grønirisk, Gærdesmutte, Blåmejse, Sangdrossel, Fasan, **Skovspurv**, Stær, **Tornsanger**, Løvsanger, **Hvid Vipstjert**, Rødbale, Husskade, Sølvmåge

om vinteren, hvor frø- og frugtsætning udgør fødegrundlaget for mange vintergæster, fx drosler. De senere år har en kedelig tendens bredt sig som en steppebrand i driften af hegnene: De forvandles **fra levende hegn til døde hække**. Som led i den effektive markdrift før efterårssåningen af vinterafgrøderne, bliver hegnene nu **hvert år** i august-september med hegnsklipper holdt nede i hækhøjde, så de fremover kun bliver til hække. Herved fjernes alle frugter, frø og bær, altså fuglenes vinterforråd. Den engelske fuglebeskyttelsesorganisation RSPB har ellers i 2010 regnet sig frem til, at **årlig** tilbageskæring af hegnene reducerer børsætningen med faktor 16 i forhold til tilbageskæring fx hvert 3. år.

Figur 18 viser som eksempel hegnenes skæbne i den vestlige del af mit område. Rød: Her holdes hegnene allerede nede som hække. Gul er nyfældning i 2013-14 og som ikke fremover får lov at gro op igen. © Geofyn. 2013

Før

Efter

Figur 19. Samme parti fra Bjergvej (Vibelavningen par excellence fra 2013 er til højre). **Før:** Den 23. oktober 2013. **Efter:** Den 24. marts 2014. Forstyrrelsen i forbindelse med fældning og flishugning fordrev formentlig Viberne.

Agerhønen er, i lighed med Viben som en anden af landbrugslandets karakterfugle, en truet art. I forhold til 1976 er 4 ud af 5 Agerhøns forsvundet. Jægerne søger at holde fast i jagten på Agerhøns ved at udsætte fugle. Fornøjelsen ved at se Agerhøns bliver dog efter min mening mindre, når man ikke ved, om de iagttagne fugle er del af den oprindelig bestand og kan bruges som indikator på miljøets tilstand, eller det er fugle, der er sat ud som skydefugle.

Figur 20: Kort over mit undersøgelsesområde, hvor iagttagelser af Agerhøne er plottet ind. En prik kan godt dække over flere iagttagelser. I grove træk kan der tegnes et billede af en bestand bestående af 5 par. © Geofyn 2013.

Konklusion

Mine grundige undersøgelser har åbnet mine øjne for det jeg har set: Viben og de andre agerlandsfugle har akut brug for hjælp i form af handling. Udviklingen i landbruget er kørt af sporet, og sameksistensen med dyrelivet og naturgrundlaget er under hastig afvikling. Lader vi stå til, bliver kun landmanden kortvarigt rigere, alle vi andre bliver for altid fattigere. Er du i tvivl om alvoren, er det fordi du har vendt det blinde øje til. Jeg har set det hele derude i landbrugslandet fordi jeg dagligt bevæger mig ud i felten. Jeg ser således de daglige nålestik mod naturen, den daglige fattiggørelse. Den, som åbenbarer sig for en, når man følger et område så minutiøst og bemærker alle angrebene på plante- og dyrelivet. Det ser man ikke fra en arbejdsplads ved en computerskærm i København, men paradoksalt nok ligger løsningen måske netop i København. Klokken er fem minutter i tolv. **Vi må have ambitionen intakt om at forbedre både indekstal og biodiversiteten i agerlandet, lige nu er begge dele i frit fald.**

Tak

Tak til Steen Lauritsen for god sparring og kritisk gennemlæsning, til Hans Rytter for optællinger ved Odense, til Erik Brejninge Andersen og Henrik Tranbjerg for planteoplysninger.

Kilder og referencer

Advice for farmers. <http://www.rspb.org.uk/forprofessionals/farming/advice/details.aspx?id=203965>

Andersen, Casper: Regnorme. Natur Og Museum. 36. årgang nr. 4, Dec. 1997

Andersen, Niels: Vibeforår i landbrugslandet 2011, opdateringer 2012 og 2013.

<http://pandion.dof.dk/artikel/vibefor%C3%A5r-i-landbrugslandet-0>

<http://www.sydfynsnatur.dk/downloads/vibeprojekt2011.pdf>

<http://www.doffyn.dk/upload/file/Vibefor%C3%A5r%20i%20landbrugslandet%20,%20opdatering%202012.pdf>

http://www.doffyn.dk/upload/file/Vibeforr_i_landbrugslandet_opdatering_2013.pdf

<http://www.doffyn.dk/upload/file/Appendix.pdf>

Andersen, Niels: Levende hegn bliver til døde hække. 2014.

<http://www.sydfynsnatur.dk/news.php?readmore=116>

<http://www.sydfynsnatur.dk/downloads/hegnNANsep2014.pdf>

Andersen, Niels: Rågekolonierne i Svendborg 2004-2014. DOF-Fyn

<http://www.doffyn.dk/upload/file/R%C3%A5ger%20i%20Svendborg%202014.pdf>

<http://www.sydfynsnatur.dk/news.php?readmore=102>

Asferg, Tommy: Vildtudbyttestatistik for jagtsæsonen 2013/14.

http://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notater_2014/Vildtudbyttestatistik_2013_14.pdf

Bak, B. & Henning Ettrup: Studies on Migration and Mortality of the Lapwing (*Vanellus vanellus*) in Denmark. Danish Review of Game Biology vol. 12 no. 1. 1982.

Baker, P. et al: The potential impact of red fox *Vulpes vulpes* predation in agricultural landscapes in lowland Britain. *Wildlife Biology*, 12(1):39-50. 2006. [http://www.bioone.org/doi/pdf/10.2981/0909-6396\(2006\)12%5B39%3ATPIORF%5D2.0.CO%3B2](http://www.bioone.org/doi/pdf/10.2981/0909-6396(2006)12%5B39%3ATPIORF%5D2.0.CO%3B2)

Bekæmpelsesmiddelstatistik 2012. orientering fra Miljøstyrelsen nr. 4, 2013.

<http://www2.mst.dk/Udgiv/publikationer/2013/10/978-87-93026-49-0.pdf>

Bjordal, Anders: Hvor bøndene lærer vipe-vern. *Fuglevennen*. Din naturkontakt Vår 2006.

<http://www.fuglevennen.no/innsendt/pdf/oppslag/84/473706ed05d14/fvv06.pdf>

Boes, Jaap et al.: Naturpleje som professionel driftsgren. Videntretet for Landbrug, Kvæg 2014.

<https://www.landbrugsinfo.dk/kvaeg/miljoe/sider/Naturplejerapport-2014.pdf>

Buttenschøn, R.M. (2007): Græsning og høslæt i naturplejen. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Center for Skov, Landskab og Planlægning, Københavns Universitet, Hørsholm, 2007. 250 s. ill.

http://naturstyrelsen.dk/media/nst/attachments/76645/graesningsbog_web1.pdf

Bønløkke, J. et al: Dansk Trækfugleatlas. Rhodos 2006

Clausen, P. & J Kahlert (red): Ynglefugle i Tøndermarsken og Margrethe Kog 1975-2009. 2010. Faglig rapport fra DMU nr. 778. <http://www2.dmu.dk/Pub/FR778.pdf>

Danmarks Statistik. www.statistikbanken.dk

Das Bodenbrüterprojekt im Freistaat Sachsen. <http://www.umwelt.sachsen.de/umwelt/natur/16620.htm>
http://www.umwelt.sachsen.de/umwelt/download/Massnahmen_des_Bodenbrueterprojektes_2013-14_neu.pdf

Den danske vildtudbyttestatistik. <http://bios.au.dk/videnudveksling/til-jagt-og-vildtinteresserede/vildtudbytte/>

DOFbasen. <http://www.dofbasen.dk/atlas/>

Eberhardt, Anja Härle og Nis Rattenborg: Bare pletter og forskellige afgrøder gi'r flere fugle. Fugle & natur 3. August 2011.

Ejrnæs, Rasmus: Katalog over naturtiltag i marken. Aarhus Universitet og 15. Juni Fonden.
https://www.landbrugsinfo.dk/Miljoe/Natur-og-arealforvaltning/Natur-kultur-vildtpleje/natur-og-vildttiltag/Sider/focus-markvildtet-pl_14_1784.aspx

European Management Plan 2009-2011. Lapwing *Vanellus vanellus*. Technical Report -2009 -33. Prepared by Bo Svenning Petersen, European Commission, Luxembourg 2009.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

Faktaark om naturtiltag i marken. Videncentret for landbrug. https://www.landbrugsinfo.dk/Miljoe/Natur-og-arealforvaltning/Natur-kultur-vildtpleje/Naturpleje/Sider/faktaark-naturtilag-i-marken_pl_13_1564.aspx

Farming for birds: Lapwing. RSBP. http://www.rspb.org.uk/Images/lapwing_england_tcm9-207562.pdf

Grell, M. B.: Fuglenes Danmark. Gads Forlag 1998

Hansen, A. & P. V. Rasmussen: Monnet. En strandeng på Taasinge. Apollo Books 2011.

Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. (2014): Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013. <http://viewer.webproof.com/pageflip/336/143411/files/141356-DOF-Opt%C3%A6llingsrapport.pdf>

Heggøy, Oddvar og Ingar Jostein Øien: Vipa går en usikker framtid i møte. Vår Fuglefauna 37 (2014), nr. 3.
<http://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMRO/Milj%C3%B8/Rapportar/vipe%20V%C3%A5r%20Fuglefauna%203-2014.pdf?epslanguage=nn>

Hope farm, farming for food, profit and wildlife http://www.rspb.org.uk/Images/hopefarmbooklet_tcm9-320935.pdf

Jelsnæs, Ida Søkilde: Det beskidte dusin. Praktisk Økologi 4/2010

Jensen, A.M. og Thøgersen R.: Strategi til forebyggelse af græsmarksparasitter og Salmonella m.m.
<https://www.landbrugsinfo.dk/Planteavl/Filer/01indlaeg.pdf>

Kahlert, Johnny, Preben Clausen og Jens Peder Hounisen: Konsekvenser af en ændret forvaltning i Ydre Koge i Tøndermarsken. Faglig redegørelse fra DMU, 2011
http://pure.au.dk/portal/files/35560002/vurdering_TM_tiltag_final010411.pdf

Kooiker, Gerhard, Claudia Verena Buckow: Der Kiebitz. Aula Verlag, Wiesbaden 1997.

Kronvang, Brian et al: Udredningsprojekt vedrørende dræns betydning for afvanding - og de naturlige og menneskeskabte faktorer som influerer på dræns virke som vand-afleder fra marker. Notat fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi Dato: 20. december 2013
http://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notater_2014/Draennotat_DCE_endelig.pdf

Laursen, K. et al: Dømt på mistanke? Et prædations-projekt på Tipperne. DOFT 102. årgang, 2008 nr. 2.

Meltofte, Hans og J. Fjeldså (red): Fuglene i Danmark. Gyldendal. 2. udgave 2002. Afsnittet om Vibe er skrevet af H Ettrup.

Natursyn, DR P1. Biodiversitet og naturgenopretning. 29. november 2013

<http://www.dr.dk/radio/ondemand/p1/natursyn-biodiversitet-og-naturgenopretning#!/>

Natursyn, DR P1. Vibens komme. 2. maj 2014

<http://www.dr.dk/p1/natursyn/natursyn-vibens-komme>

Navntoft, Søren et al.: Effects of Mechanical Weed Control in Spring Cereals – Flora, Fauna and Economy Pesticides Research ·No. 114, 2007 Miljøministeriet.

Nielsen, Helle Ørsted et al.: Effekter af pesticidpolitiske virkemidler – en integreret analyse af effekter på økonomi, landbrug og fauna. Bekæmpelsesmiddelforskning fra Miljøstyrelsen Nr. 133 2011

<http://www2.mst.dk/udgiv/publikationer/2011/11/978-87-92779-00-7/978-87-92779-00-7.pdf>

Nielsen, Rasmus Due: Impacts of predation on the hatching success of Northern Lapwing Vanellus vanellus in relation to Red Fox Vulpes vulpes density. University of Aarhus, Denmark: Department of Wildlife Biology and Biodiversity National Environmental Research Institute. 2007.

http://www.dmu.dk/fileadmin/Attachments/Rasmus_DueSpeciale.pdf

Noer, Henning et. al: Vildtbestande og jagttider i Danmark: Det biologiske grundlag for jagttidsrevisionen 2010. DMU Aarhus Universitet. Faglig rapport fra DMU nr. 742 2009. <http://www2.dmu.dk/Pub/FR742.pdf>

Pagh, Sussie: Evaluering af baggrund for regulering af ræv. Udkast! For Dyrenes Beskyttelse 2011

[http://www.jaegerforbundet.dk/media/R%C3%A6v_rap_\(2\).pdf](http://www.jaegerforbundet.dk/media/R%C3%A6v_rap_(2).pdf)

Petersen, Bo Svenning: European Management Plan 2009-2011. Lapwing (Vanellus vanellus). Technical Report 2009-033

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

Politiken 1. juni 2013: Styrtdyk: Kun hver fjerde malkeko får lov at komme på græs. <http://pol.dk/1986276>

Shrubb, Michael: The Lapwing. T & A D Poyser, London, 2007, Reprint 2012

Thorup, O. & Karsten Laursen. **Optællinger af ynglefugle i det danske Vadehav 2012**. 2013. Notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet. S.6.

http://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Ynglefugle_Vadehavet.pdf